

La construcció o selecció d'indicadors rellevants al nostre objectiu no és un tema de fàcil resolució. En aquest sentit les pretensions d'aquest estudi són necessàriament modestes. Es tracta d'oferir una primera aproximació d'índexs i indicadors de treball des d'una perspectiva que recupera tot el treball realitzat per les dones i entén la "igualtat en l'activitat" no sols com l'equiparació de dones i homes en el treball de mercat sinó també com l'equiparació en el treball familiar domèstic. Ja que es tracta d'una nova metodologia, no es planteja com una resposta definitiva al problema, sinó com una proposta que porta implícita la necessitat de continuar la discussió i, en la mesura que es pugi, de manera col·lectiva.

Aquesta tercera part comença amb una discussió amb relació a la problemàtica que té a veure amb la selecció d'índexs i indicadors. Plantejades les qüestions més rellevants, en el segon apartat es fa una proposta d'índexs i indicadors de desigualtat de treball, tenint en compte les limitacions de la informació. Els següents tres apartats desenvolupen la proposta. Per a cada índex proposat se segueix el mateix procediment: primer es defineixen i s'expliquen els indicadors a utilitzar per construir l'índex i després es discuteixen els valors per a Barcelona. Finalment, es dedica un apartat a recapitular els resultats dels diferents índexs.

3.1. Alguns problemes en relació amb la secció i elaboració d'índexs i indicadors

Abans de començar, és necessari especificar - a falta d'un ús universal- en quin sentit s'utilitzaran els termes d'índexs i indicadors en les pròximes pàgines. Els indicadors seran les unitats d'informació bàsiques, les mesures que actuen com a referències observables dels conceptes que es defineixen i que

interessa conèixer. En canvi, un índex és una mesura obtinguda, a partir d'operacions numèriques, de l'agrupació de diversos indicadors. Pot ser considerat, per tant, com un número estadístic que pretén resumir la informació proporcionada per un o més indicadors.

El primer problema a resoldre en l'elaboració d'un sistema d'indicadors és precisament l'elecció dels indicadors que es consideraran més rellevants amb relació a l'objectiu que cal aconseguir. L'obligació d'elegir ve de la conveniència de limitar-ne nombre per a oferir major facilitat d'interpretació i destacar els traços més significatius. Naturalment que l'elecció té un grau important d'arbitrarietat, sempre dependent de l'aproximació teòrica i conceptual, del marc d'anàlisi i dels objectius plantejats.

Un segon tipus de problemes apareix si es pretén construir-com en el nostre cas- algun índex amb els indicadors seleccionats. En aquesta situació, a més de ser arbitrària la selecció, també serà arbitrària la importància relativa -la ponderació- que s'atorgui a cada u d'ells en l'índex final. Significa decidir quins aspectes del fenomen estudiat es consideren més rellevants i, en conseqüència, han de tenir major pes en l'índex. Per exemple, si en la construcció d'un índex sobre les característiques de la participació en el mercat de treball, es considera que la taxa d'ocupació és un millor indicador que la taxa d'activitat, a la primera caldria assignar-li una major ponderació que a la segona.

També en la construcció d'un índex poden sorgir problemes de correlació entre els indicadors i l'estandardització dels mateixos. Els problemes de correlació fan referència a la falta d'independència entre els indicadors, d'alguna manera ofereixen el mateix tipus d'informació sobre el fenomen estudiat.

Per exemple, si augmenta la taxa d'ocupació, segurament com a conseqüència disminuirà la taxa de desocupació. El problema de la correlació llavors és que un mateix fet es recull en més d'un indicador. No hi ha una solució clara en aquesta qüestió, sobretot quan els indicadors disponibles són limitats. En qualsevol cas, és important tenir en compte el problema en la construcció de l'índex. D'altra banda, el tema de l'estandardització es presenta perquè els diferents indicadors poden prendre valors que fluctuen en rangs molt diferents, amb la qual cosa, els que es troben en rangs més elevats, tindrien major pes en l'índex. Per exemple, si es considera sense estandaritzar la taxa d'activitat en conjunt amb la taxa d'ocupació, la primera sempre representarà major pes en l'índex només pel major rang en què es mouen els seus valors. D'aquí que, per evitar aquest problema, s'estandarditzen els valors dels diferents indicadors i s'empren valors de referència per cada un d'ells.

Un tercer problema guarda relació amb els indicadors de desigualtat, en el nostre cas, entre dones i homes en la participació en els diferents treballs. Si es pretenen "mesurar" nivells de desigualtat i fer un seguiment de la seva evolució, abans de definir indicadors apropiats, s'hauria de discutir el significat de "igualtat o desigualtat" i el que es consideren nivells acceptables o òptims⁴³.

"Igualtat" en el treball és un concepte relatiu que exigeix definir primer "igualtat en què" i segon en "relació amb què". Des de la nostra perspectiva no es tracta de "igualtat" en el model masculí de treball de mercat. No és l'objectiu mesurar exclusivament la integració de les dones en el mercat laboral, com sembla que apunten normalment les anomenades "polítiques d'igualtat d'oportunitats". S'entén més

aviat com una distribució equitativa de treballs i ingressos entre dones i homes, traduït en igualtat en la responsabilitat i l'atenció de la vida humana i en la participació en el treball remunerat. Per tant, això no significa que la igualtat es refereixi només a les dones, que "s'igualen als homes", sinó que implica una nova organització social que permeti i faciliti un canvi de vida d'ambdós sexes, però fonamentalment dels homes que són els que majoritàriament participen en només un dels dos treballs: el remunerat.

La segona qüestió, "igualtat en relació amb què", ens enfronta al tema dels valors absoluts. Una situació d'igualtat entre dones i homes no proporciona cap informació sobre valors absoluts. Per exemple, una situació de desocupació amb taxes del 4% per als homes i 6% per a les dones, es pot considerar pitjor per ser més desigual que una situació amb una taxa de desocupació del 15% igual per ambdós sexes? D'aquí que no es tracta només que dones i homes distribueixin equitativament els treballs, sinó que això representi una major qualitat de vida per a tots i totes. I això què significa traduït en indicadors⁴⁴? La resposta és complexa perquè implica aspectes psicològics, socials, etc., difícils de valorar i, per tant, de mesurar. En definitiva, quan es defineixen indicadors que mostrin desigualtats - l'objectiu es refereixi a la igualtat - no cal oblidar els aspectes referits a valors absoluts per, d'alguna manera, considerar-los.

Per considerar aquest darrer problema, una alternativa és utilitzar de manera complementària als indicadors de desigualtat indicadors de "integració". L'objectiu d'aquests últims no és expressar desigualtats, sinó posar de manifest la situació de les dones o dels homes, en relació amb una altra situació que es considera més desitjable. Es tracta, en definitiva, o bé

⁴³ En J. Plantenga i J. Hansen (1999), "Balance de la igualdad de oportunidades en la Unión Europea", Revista Internacional del Trabajo, vol.118, N°.4 es discuteixen alguns d'aquests aspectes.

⁴⁴ La qüestió és què significa una major qualitat de vida en temps de treball, hi ha un nombre d'hores òptim per treballar?

d'establir comparacions –definint valors de referència– amb situacions reals (d'altres països, regions, etc.) considerades superiors en l'indicador analitzat, o be senzillament estudiar-ne la seva evolució al llarg del temps⁴⁵.

3.2. Índexs i indicadors: una proposta

En el nostre cas, i tenint en compte la problemàtica assenyalada, s'ha optat per construir tres índexs de desigualtat entre dones i homes, dos índexs d'integració de dones i homes, respectivament, i dos índexs de diferència/desigualtat per a cada sexe (quadre 3.1.). Els tres primers fan referència a les desigualtats entre dones i homes en la distribució dels diferents treballs; els dos segons ofereixen informació sobre la integració de les dones en el treball de mercat, d'una banda, i la dels homes en el treball familiar domèstic de l'altra; Finalment, els dos últims reflecteixen les diferències o desigualtats entre dones i homes en relació amb determinades categories. La idea que hi ha darrere d'aquesta elecció és que no es tracta només d'intentar mesurar la igualtat

creixent de les dones amb els homes en el treball de mercat, sinó també la d'aquests darrers en relació amb les dones en el treball familiar domèstic, que és a més, on habitualment es donen les majors desigualtats. Cada índex es construeix a partir d'un conjunt d'indicadors seleccionats prèviament. Com és obvi, la selecció dels índexs i indicadors ha estat absolutament condicionada per la informació disponible, la qual ofereix l'ERB.

La metodologia utilitzada per elaborar i representar els índexs és la de diagrames radials⁴⁶. Un diagrama radial és una forma gràfica de presentació de dades que té l'avantatge de mostrar de manera simple, visual i intuïtiva un conjunt d'indicadors i l'índex construït a partir d'ells (gràfic 3.1.).

Consisteix en una figura formada per una sèrie d'eixos⁴⁷ integrats en forma radial, cada un d'ells representa un indicador determinat. Per presentar els diferents indicadors en el mateix diagrama es transformen a una escala comuna amb valors entre zero i un, de manera que el zero representa la pitjor situació

Quadre 3.1. Índexs de treball

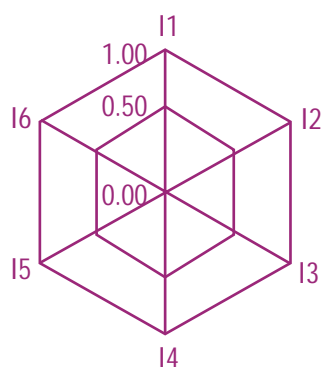
ÍNDEXS DE DESIGUALTAT ENTRE DONES I HOMES	<ol style="list-style-type: none"> Índex de desigualtat en la realització de treball de mercat Índex de desigualtat en la realització de treball familiar domèstic Índex de desigualtat en la realització global de treball
ÍNDEXS D'INTEGRACIÓ DE DONES I HOMES	<ol style="list-style-type: none"> Índex d'integració de les dones en el treball de mercat Índex d'integració dels homes en el treball familiar domèstic
ÍNDEXS DE DIFERÈNCIA I DE DESIGUALTAT PER A DONES I HOMES	<ol style="list-style-type: none"> Índex de diferència de dones i homes segons el cicle vital Índex de desigualtat de dones i homes segons el nivell social

⁴⁵ J. Plantenga et al. op. cit., analitzen el treball als països europeus prenent com a valors de referència els dels tres que presenten els valors més elevats i els dels tres que presenten els valors més baixos de la variable analitzada.

⁴⁶ Aquesta metodologia està sent utilitzada en la Unió Europea per estudis comparatius sobre l'ocupació entre els diferents països de la UE. La referència bàsica és H. Mosley i A. Mayer, "Benchmarking National Labour Market Performance: A Radar Chart Approach", Final Report, Comissió Europea, 1998. També L. Tronti "Benchmarking Employment Performance and Labour Market Policies", Comissió Europea, 1998 i l'article de Plantenga i Hansen citat anteriorment.

⁴⁷ L'experiència demostra que el número d'indicadors més adequat està entre 4 i 8: menys de 4 ofereixen escassa informació i més de 8 dificulten la interpretació.

Gràfic 3.1. Diagrama radial

i l'un la millor. Si s'uneixen en la figura els valors de cada un dels indicadors, s'obté una àrea la mesura que seria el valor de l'índex, anomenat en anglès índex SMOP ("mesura de la superfície del resultat total") que resumeix el conjunt d'indicadors. Aquests tipus de gràfics són molt útils per realitzar comparacions ja sigui transversals (per exemple, entre diferents països en un mateix moment del temps) o bé temporals (una mateixa regió en diferents moments del temps).

La construcció d'un diagrama radial no està exempta de problemes. A més dels problemes generals de selecció d'indicadors assenyalats anteriorment, n'hi ha altres més específics. En primer lloc, l'elecció dels valors màxim (òptim) i mínim (pitjor) -o valors de referència- per estandarditzar al valor un i zero, respectivament. Això, en realitat, més que un problema tècnic representa una decisió política. Per exemple, quin hauria de ser l'òptim per a taxes d'ocupació o desocupació?, es podrien prendre valors teòrics com 100% i 0%, però serien poc realistes. La possibilitat més recorreguda és considerar com a valors de referència màxim i mínim, respectivament, els equivalents al que es consideren la millor i la pitjor situació que s'estigui donant en una altra àrea

geogràfica⁴⁸. Si es tracta d'un índex de desigualtat es pot considerar de manera més simple per a cada indicador, el valor zero com a reflex de desigualtat total i el valor 1 com a reflex d'igualtat total. Però en el cas d'índexs d'integració, necessàriament cal considerar, per als indicadors, valors de referència.

En segon lloc, en els diagrames radials es presenta un problema de construcció gràfica, ja que la seqüència en què s'ordenen els indicadors en els eixos afecta l'àrea que en resulta. D'aquí que, encara que les diferències en general no són massa importants, s'ha de mantenir sempre la mateixa seqüència per poder realitzar comparacions.

En el nostre cas, per a la construcció de cada un dels índexs, es van seleccionar sis indicadors considerant-los tots amb la mateixa ponderació. Els índexs de desigualtat comparen ("mesuren") la situació de les dones en relació amb la dels homes i els indicadors s'expressen entre els valors 0 (que representa desigualtat total) i 1 (que representa igualtat total). També es podrien haver considerat, com a valors de referència, els corresponents a situacions de desigualtat en algun altre país o zona geogràfica, però la falta d'informació ens va fer decantar-nos per

⁴⁸ És el que habitualment es fa en els estudis de la Unió Europea on es prenen com a valors de referència la mitjana dels tres països que tenen els valors superiors i inferiors en el tema estudiat.

la primera opció. En canvi, en els índexs d'integració, semblava més adequat comparar ("mesurar") la situació de les dones de Barcelona en relació amb la de les dones dels països de la Unió Europea, i, en conseqüència, estandarditzar els indicadors entre 0 i 1 prenent com a referència els valors dels països de la Unió Europea que presentaven els pitjors i/o els millors resultats de l'aspecte analitzat.

En termes gràfics, un índex que reflecteixi igualtat total o integració total vindrà representat per l'àrea total de l'hexàgon que és 2,6 unitats quadrades. No obstant, per a simplificar la lectura i la comparació, el valor de l'àrea total també es pondera a un i, així, els valors obtinguts per a cada un dels diferents índexs també fluctuaran entre zero i un. No obstant, cal tenir en compte que en aquests valors transformats d'àrea, si bé el valor 1 representa igualtat o integració total i el valor 0, exactament el contrari, l'escala no és lineal⁴⁹. Això significa que, per exemple, un valor de l'índex de 0,5 no representa una situació equivalent al 50% de la igualtat o integració total. D'aquí que, els valors dels índexs s'han de considerar com un número que no expressa una situació concreta i que només tenen sentit a nivell comparatiu: un major valor de l'índex expressa una millor situació en l'aspecte analitzat.

3.3. Índex de desigualtats en la realització de treballs entre dones i homes

Aquests índexs mostren desigualtats entre dones i homes en la realització dels diferents treballs –el mercantil i el familiar domèstic– considerats primer cada un d'ells de forma independentment i posteriorment, ambdós en conjunt. S'elaboren a partir

d'indicadors que posen en relació taxes de participació, nivells de precarietat, nivells de segregació, temps de treball o aspectes específics de la realització conjunta d'ambdós treballs. Els valors dels indicadors estaran entre 0 (total desigualtat) i 1 (total igualtat).

D'aquí que, un dels principals problemes d'aquests indicadors –comentat anteriorment– és que no informen sobre valors absoluts pel que es podria estar donant l'anomenada "igualtat per sota", és a dir, valors pròxims a 1 podrien estar reflectint igualtat entre dones i homes però amb valors molt poc desitjables per a ambdós. Una situació com aquesta, per exemple, és la que es dona actualment entre els joves d'ambdós sexes en el treball de mercat: igualtat en precarietat.

3.3.1. Índex de desigualtat en la realització de treball de mercat

Aquest índex reflexa la desigualtat entre dones i homes en la participació en el treball de mercat. Els sis indicadors seleccionats per a construir-lo figuren en el quadre 3.2.

Els dos primers indicadors proporcionen informació sobre la desigual ocupació de dones i homes en el mercat de treball. El primer es refereix només a l'ocupació sense tenir en compte cap característica específica. El segon, en canvi, considera dos aspectes importants: d'una banda, la situació més crítica del cicle vital (presència de menors)⁵⁰ que és quan l'ocupació laboral és més complicada; i, per una altra, el tipus de jornada, que reflexa no sols l'ocupació sinó les diferències en hores dedicades al treball de mercat.

El tercer indicador informa sobre un aspecte de l'ocupació en el treball de mercat on les dones

⁴⁹ La relació entre indicadors i índex no és lineal. En l'hexàgon, els indicadors representen longituds i l'índex, una àrea.

⁵⁰ Es considera els nens i nenes de 7 anys o menys. L'elecció de l'edat és arbitrària. Hi ha estudis que consideren 3 anys o menys o 6 anys o menys seguint les edats escolars. La nostra elecció va ser senzillament per seguir la pauta d'estudis comparatius de la Unió Europea. (Plantenga i Hansen, op. cit.)

Quadre 3.2. Indicadors de l'índex de desigualtat en la realització de treball de mercat

Indicador	Definició
Desigualtat en l'ocupació	Relació entre la taxa d'ocupació femenina i la taxa d'ocupació masculina ¹ .
Desigualtat en l'ocupació a temps complet amb menors	Relació entre la taxa d'ocupació femenina a temps complet (o sobreocupada) ² amb presència de menors (en relació amb el total de llars en què hi ha menors) i la taxa d'ocupació masculina equivalent a l'anterior.
Desigualtat en l'ocupació en llocs de responsabilitat	Relació entre el percentatge de dones que ocupen llocs de responsabilitat (en relació amb el total de dones ocupades) i el percentatge d'homes d'aquestes mateixes característiques.
Desigualtat en l'ingrés	Relació entre el nivell d'ingrés mitjà de les dones i el nivell d'ingrés mitjà dels homes.
Desigualtat en la temporalitat	Relació entre la taxa d'ocupació amb contracte temporal masculina i la taxa d'ocupació amb contracte temporal femenina.
Desigualtat en el temps de treball de mercat	Relació entre el temps mitjà per participant dedicat a treball de mercat per les dones i el temps mitjà per participant dedicat al treball de mercat pels homes.

1. Població de 18 a 64 anys

2. Calculades en relació amb les hores de dedicació

acostumen a estar poc representades i significa una forma de segregació vertical: l'ocupació en llocs de responsabilitat⁵¹. Les dificultats que troben les dones per accedir a aquests càrrecs és el que es denomina "el sostre de vidre": unes barreres invisibles que impedeixen accedir a llocs de poder.

El quart indicador, es refereix a desigualtat en l'ingrés⁵². Considerar els ingressos té l'avantatge de mostrar no tant sols les desigualtats de gènere directament relacionades amb el treball de mercat i que es concreten en els salaris (tipus de contracte, discriminacions, etc.), sinó també desigualtats que són conseqüència de la diferent ocupació de dones i homes en el mercat, com ara les pensions o les jubilacions.

El cinquè indicador assenyalava la desigual precarietat en el mercat de treball entre dones i homes expressada a través de les taxes de treball temporal, modalitat de contracte en què les dones es mostren com un grup particularment vulnerable⁵³. Per al càlcul d'aquest indicador de desigualtat en la temporalitat, el quocient es construeix a l'inrevés (el percentatge d'homes en relació amb el de dones) ja que la taxa de temporalitat de les dones és major que la dels homes.

Finalment, l'últim indicador fa referència a la desigualtat en temps de dedicació al treball de mercat entre dones i homes, que és un altre dels aspectes determinants en la participació de les dones⁵⁴, ja que una cosa és participar i una altra molt

⁵¹ Com a llocs de responsabilitat es consideren els/es empresàries/autònoms amb i sense assalariats/des, els/es directius/ves, i els/es professionals liberals. Altres estudis poden incloure les tècniques altes. En aquest estudi no es van incloure per considerar que és un càrrec més de qualificació que de responsabilitat. Alternativament a aquest indicador es podria haver optat per un de segregació horitzontal, ja sigui en l'ocupació o en sectors d'activitat. Qualsevol d'ells hagués reflectit algun tipus de segregació.

⁵² Es consideren diferències en ingressos i no en salaris, en primer lloc, perquè aquesta és la informació que ofereix l'ERB. Malgrat això, es podrien considerar diferències en salaris ajustant la població a la població ocupada, la qual cosa assegura que els ingressos pràcticament equivalguin a salaris.

⁵³ Com a expressió de precarietat també es podria haver considerat la parcialitat o la desocupació. Es va optar per la temporalitat perquè la desigualtat en el treball a temps parcial d'alguna manera queda recollida en el sisè indicador de desigualtat en el temps de treball, i la desigualtat en la desocupació, queda reflectida en els indicadors de desigualtat en l'ocupació.

⁵⁴ En aquest cas, s'ha optat per considerar el temps mitjà per participant i no el temps mitjà social perquè la participació ja es recull en altres indicadors.

diferent, el número d'hores que es dedica a l'activitat.

Ara bé, tal com s'ha assenyalat, obtenir un valor 1 en un indicador de desigualtat no significa necessàriament una situació més desitjable, ja que podria tractar-se d'una situació d'igualtat "per sota". És a dir, igualtat entre dones i homes però amb valors baixos, que representen una situació no desitjable per ambdós. Aquest cas podria donar-se en els indicadors de desigualtat en l'ocupació, en l'ingrés i en la temporalitat. D'aquí que sigui important tenir en compte també els valors absoluts corresponents per a dones i

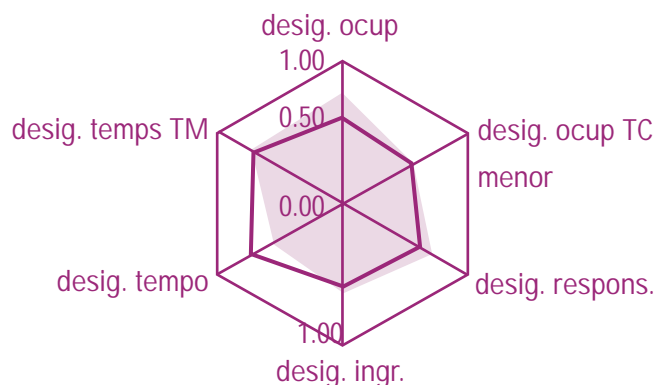
homes. En canvi, una major igualtat en temps de treball, el més probable és que signifiqués una reducció de la jornada laboral per ambdós sexes, la qual cosa podria considerar-se una situació més desitjable.

La taula 3.1. recull els valors dels indicadors i de l'índex de desigualtat en la realització del treball de mercat corresponents als anys 1990 i 2000, així com també les corresponents taxes o valors per a dones i homes a partir dels quals s'han construït. En el gràfic 3.2. es representen les àrees corresponents a 1990 i 2000, respectivament. Els indicadors es repre-

Taula 3.1. Indicadors i índexs de desigualtat en la realització del treball de mercat

	2000			1990		
	Valors dones	Valors homes	Indicador	Valors dones	Valors homes	Indicador
Desigualtat en l'ocupació	56,4	74,1	0,76	50,0	77,3	0,65
Desigualtat en l'ocupació a temps complet amb menors	41,8	84,9	0,49	42,0	79,5	0,53
Desigualtat en l'ocupació en llocs de responsabilitat	17,6	23,7	0,74	15,6	24,2	0,64
Desigualtat en l'ingrés	116582	180560	0,65	73566	124045	0,59
Desigualtat en la temporalitat	22,1	15,8	0,71	22,3	19,8	0,89
Desigualtat en el temps de treball de mercat	36,7	43,8	0,84	37,68	44,78	0,84
Índex			0,49			0,48

Gràfic 3.2. Desigualtat en la realització del treball de mercat. Barcelona, 1990-2000

■ 1990

■ 2000

senten en els eixos radials i el valor de l'índex ve determinat per l'àrea de la figura formada a partir dels indicadors.

El primer que s'observa és que l'índex de desigualtat en la realització de treball de mercat - representat per l'àrea de la figura del gràfic 3.2.- pràcticament no ha variat entre 1990 i 2000 (0,48 i 0,49 respectivament). Dit d'una altra manera, la desigualtat entre dones i homes en termes generals en el treball de mercat no s'ha modificat en la darrera dècada. Ara bé, no tots els indicadors s'han mantingut sense variació. De fet, alguns presenten lleugers increments, i altres, disminucions. D'aquí que sigui important l'anàlisi dels indicadors, ja que ofereix una informació més detallada del que succeeix.

El primer indicador de desigualtat en l'ocupació s'ha incrementat entre els dos anys considerats (de 0,65 a 0,76), i reflecteix una major igualtat entre dones i homes. Això significa que considerant totes les dones ocupades en el mercat, el 1990 aquestes eren el 65% dels homes ocupats, valor que augmenta al 76% el 2000. Ara bé, una cosa és l'ocupació en termes generals i una altra l'ocupació en condicions més específiques. Així, en aquesta línia, el segon indicador –que assenyalava l'ocupació a temps complet amb presència de menors– a més de presentar un lleuger augment de la desigualtat entre els dos anys considerats, mostra la important diferència –per a ambdós anys- del percentatge de dones ocupades en relació als homes quan es considera aquesta situació. Aquesta diferència (de 43 punts percentuals menys per les dones en l'any 2000) està motivada tant per una important disminució de la taxa d'ocupació femenina quan es considera temps complet amb presència de menors, com

d'un increment significatiu de la taxa masculina en aquestes condicions. Això revela que l'ocupació femenina -molt més que la masculina- continua estant molt influenciat per la presència de persones dependents en la llar.

El tercer indicador que fa referència a la situació de les dones en llocs de responsabilitat, junt amb l'indicador d'ocupació, és el que presenta el major increment en els anys considerats: 0,64 el 1990 i 0,74 el 2000, ha disminuït per tant la desigualtat entre dones i homes. L'increment del tercer indicador es pot interpretar com un augment de l'ocupació de les dones en llocs de responsabilitat independentment de l'increment en les taxes d'ocupació⁵⁵.

El quart indicador de desigualtat en l'ingrés, també presenta una petita disminució de la desigualtat encara que els valors segueixen sent molt baixos: per a l'any 2000 els ingressos individuals de les dones són el 65% dels ingressos dels homes. És important recordar que es tracta d'ingressos i no de salaris, la qual cosa inclou les pensions més baixes de les dones.

El cinquè indicador de desigualtat en la temporalitat és un altre dels indicadors que ha reduït el seu valor entre 1990 i 2000: de 0,89 a 0,71, per tant, ha augmentat la desigualtat entre dones i homes. Ara bé, si s'analitzen les taxes de temporalitat s'observa que el percentatge de dones amb contracte temporal s'ha mantingut pràcticament igual; en canvi la contractació temporal masculina s'ha reduït. És a dir, ha augmentat la desigualtat entre dones i homes perquè aquests últims han millorat la seva situació en relació amb la temporalitat.

Finalment, l'últim indicador de desigualtat en el

⁵⁵ Les dades també podrien haver-se interpretat com una forta correlació entre aquests dos indicadors. No obstant, com han observat algunes autores (Plantenga i Hansen, 1999, op.cit.), sembla que no hi ha relació lògica entre el grau de segregació vertical i el nivell d'ocupació. És a dir, no necessàriament taxes d'ocupació femenina més elevades s'acompanyen de nivells de segregació vertical més baixos.

temps de treball de mercat, es manté sense modificació, 0,84 per ambdós anys. L'any 2000 és l'indicador que mostra una major igualtat entre dones i homes, encara que representa aproximadament una diferència de 7 hores setmanals de treball de mercat entre ambdós. Cal fer notar que aquest indicador presenta un valor força superior als dos primers, que reflecteixen desigualtat en l'ocupació. En particular, al segon, que fa referència a la desigualtat en l'ocupació quan es treballa a temps complet amb presència de menors. Això fa pensar que les dones quan tenen fills o filles petites, no tendeixen tant a reduir la seva jornada laboral (en part, perquè no depèn d'elles), sinó, més aviat, que es retiren del mercat o es mantenen amb jornades completes.

En el gràfic 3.2. s'observen les variacions comentades entre 1990 i 2000, on destaca l'augment de la desigualtat en la contractació temporal (reducció del valor de l'indicador) i la reducció de la desigualtat en l'ocupació i en els llocs de responsabilitat (augment del valor de l'indicador).

3.3.2. Índex de desigualtat en la realització de treball familiar domèstic

Aquest índex reflecteix la desigualtat entre dones i homes en la participació i realització del treball familiar domèstic. Els sis indicadors seleccionats per construir-lo figuren en el quadre 3.3.

El primer indicador de desigualtat en l'ocupació en treball familiar domèstic considera l'ocupació en els termes més generals, és a dir, d'acord amb el criteri "participar almenys una hora en la setmana de referència". Encara que aquest indicador proporciona escassa informació en relació amb les diferències entre dones i homes, ja que és fàcil realitzar almenys una hora setmanal de treball familiar domèstic, s'ha considerat perquè permet observar en el temps la possible integració dels homes en aquesta activitat. El segon indicador completa la informació anterior, i considera l'ocupació en treball familiar domèstic a temps complet. D'aquesta manera, s'estaria reflectint una desigualtat entre els que realment tenen assumi-

Quadre 3.3. Indicadors de l'índex de desigualtat en la realització del treball familiar domèstic

Indicador	Definició
Desigualtat en l'ocupació	Relació entre el percentatge d'homes i el percentatge de dones que realitza treball familiar domèstic (almenys una hora setmanal)
Desigualtat en l'ocupació a temps complet	Relació entre el percentatge d'homes i el percentatge de dones que realitza treball familiar domèstic, almenys a temps complet
Desigualtat en l'ocupació en activitats de neteja i cuina	Relació entre el percentatge d'homes i el percentatge de dones que realitza activitats de neteja i cuina en exclusiva
Desigualtat en tasques de cura	Relació entre el percentatge d'homes i el percentatge de dones que realitza activitats de cura a menors en exclusiva (en relació amb el total de llars on hi ha menors)
Desigualtat en temps dedicat a treball familiar domèstic	Relació entre el temps mitjà per participant dedicat a treball familiar domèstic pels homes i el temps mitjà per participant dedicat a treball familiar domèstic per les dones
Desigualtat en temps de treball familiar domèstic de casats/des	Relació entre el temps mitjà per participant dedicat a treball familiar domèstic pels homes casats i el temps mitjà per participant dedicat a treball familiar domèstic per a les dones casades

da aquesta activitat com alguna cosa necessària que cal realitzar i els que simplement “ajuden”.

Els dos indicadors següents permeten observar les diferències en dues activitats claus que es fan en la llar. Primer, les de neteja i cuina, perquè són una activitat absolutament feminitzada i representen de fet una segregació de les dones en treball familiar domèstic⁵⁶. Segon, l'activitat de cura, tant per la importància del seu contingut com perquè normalment és l'activitat que representa majors complicacions per participar en treball de mercat⁵⁷. En aquests dos casos es considera l'ocupació de dones i homes en exclusiva en l'activitat perquè és la dada que dona compte més clarament de les desigualtats⁵⁸.

El cinquè indicador recull les diferències en temps dedicat a treball familiar domèstic entre dones i homes. D'alguna manera és una informació complementària a la dels dos primers indicadors, que només informaven sobre l'ocupació. També cal tenir en compte que es tracta de temps mitjà per participant, o sigui, no s'està considerant les persones que no participen, que majoritàriament són homes⁵⁹.

Finalment, l'últim indicador dona compte de les diferències en temps dedicat a treball familiar domèstic entre dones i homes casats/des. És anàleg a l'anterior però referit a una situació específica. D'aquesta manera, es reflecteixen de manera de forma més directa les possibles desigualtats entre “iguals”, ja que es deixa de costat un altre tipus de condicionants o variables –llars unipersonals, diferències en edats, diferències en relacions de parentiu, etc.– que poden afectar a la realització del treball

familiar domèstic per raons diferents a les exclusivament de gènere.

Dues observacions en relació amb aquests indicadors. En primer lloc, i al contrari del que succeïa amb els indicadors del treball de mercat, l'ocupació o el número d'hores de dedicació dels homes és sempre menor que la de les dones, per la qual cosa els quocients es construeixen al revés: es considera la taxa o el valor masculí amb relació al femení. En segon lloc i igual que el que es comentava anteriorment, aquests indicadors reflecteixen major igualtat amb valors pròxims a la unitat. Però, en aquest cas, el problema dels valors absoluts es planteja aquí amb alguns matisos importants. Si aquests indicadors i, en particular, els dos últims referit a temps de treball, mostressin valors que reflectissin igualtat, difícilment es tractaria de “igualtat per sota”. De fet, significaria que els homes estarien realitzant el treball familiar domèstic en condicions anàlogues a les dones. En aquest cas, el significat més probable és que aquest treball s'estaria repartint perquè els homes estarien assumint part del que realitzaven anteriorment les dones. Valors absoluts molt baixos podrien mostrar o una disminució de la qualitat de vida de tots i totes o una important participació dels serveis públics d'atenció. Segurament, la raó seria aquesta darrera, ja que les dones com a grup humà fins ara han demostrat que valoren aquesta activitat com a essencial per a la vida, i segueixen fent el treball familiar domèstic necessari de la llar fins i tot quan s'incorporen al treball de mercat i assumeixen una major càrrega de treball. Si l'indicador de temps de treball fos 1, el més probable és que els temps de treball de mercat de dones i homes també s'estarien

⁵⁶ En activitats de neteja i cuina s'inclouen les categories de roba, neteja cuina, neteja de la casa i cuinar.

⁵⁷ En el treball de cura a menors es fa referència als menors de 10 anys en ser la informació que es pregunta en l'ERB

⁵⁸ A més, s'ha pogut considerar la participació en exclusiva perquè és la que presenta percentatges més grans en totes les activitats realitzades al llar. Si els percentatges de realització en exclusiva haguessin sigut molt baixos, malgrat ser l'alternativa que millor expressa les desigualtats, no hagués estat raonable considerar-la per ser poc significativa, i s'hagués hagut d'adoptar una altra opció.

⁵⁹ Si es considerés la mitjana social, la desigualtat entre sexes seria més gran.

igualant. És possible que si els homes anessin compartint el treball familiar domèstic, simultàniament pressionarien per reduir la jornada laboral mercantil i adaptar-la als requeriments de les necessitats de la llar. En aquest cas, la valoració social del treball familiar domèstic segur que seria diferent (més gran).

La taula 3.2. recull els valors dels indicadors i de l'índex de desigualtat en la distribució de treball familiar domèstic corresponents als anys 1990 i 2000, així com també les corresponents taxes o valors per a dones i

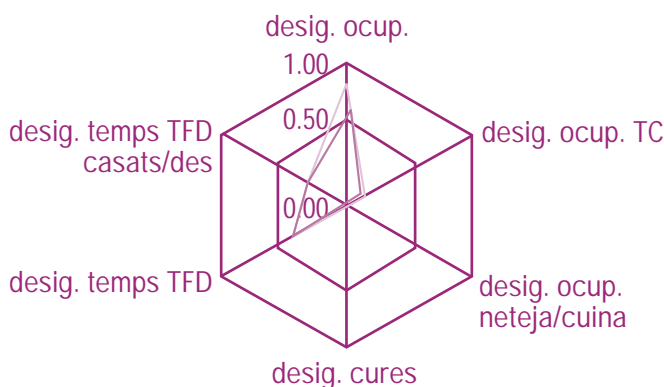
homes a partir dels quals s'han construït. En el gràfic 3.3. es representen les àrees corresponents a 1990 i 2000, respectivament. Els indicadors es representen en els eixos radials i el valor de l'índex ve determinat per l'àrea de la figura formada a partir dels indicadors.

El primer que cal subratllar és el valor extremadament baix de l'índex en ambdós anys. Encara que entre 1990 i 2000 de fet ha augmentat un 33,3% (de 0,06 a 0,08), al partir de valors tan petits, l'increment en termes absoluts és poc significatiu (gràfic 3.3.). Això

Taula 3.2. Indicadors i índexs de desigualtat en la distribució del treball familiar domèstic.

	2000			1990		
	Valors dones	Valors homes	Indicador	Valors dones	Valors homes	Indicador
Desigualtat en l'ocupació	90,9	75,7	0,83	91,8	55,1	0,60
Desigualtat en l'ocupació a temps complet	44,0	5,4	0,12	55,1	6,2	0,11
Desigualtat en l'ocupació en activitats de neteja i cuina	66,2	3,9	0,06	77,4	2,7	0,03
Desigualtat en tasques de cura	50,9	2,0	0,04	55,2	1,9	0,03
Desigualtat en temps dedicat al treball familiar domèstic	23,6	8,9	0,38	30,7	10,5	0,34
Desigualtat en temps de treball familiar domèstic de casats/des	30,4	9,2	0,30	37,0	10,4	0,28
Índex			0,08			0,06

Gràfic 3.3. Desigualtat en la distribució del treball familiar domèstic. Barcelona, 1990-2000

■ 1990

■ 2000

representa una molt important desigualtat entre dones i homes en relació amb el treball familiar domèstic. L'anàlisi dels indicadors assenyalarà on es situen els aspectes més determinants de dita desigualtat.

El primer indicador de desigualtat en l'ocupació, és el que presenta amb diferència el valor més elevat per a ambdós anys 1990 i 2000, així com també un increment molt significatiu. El valor de 0,83 per a l'any 2000 significa una participació del 83% dels homes en relació amb les dones. Ara bé, cal recordar que en aquest cas "estar ocupat" es defineix com "haver dedicat almenys una hora a l'activitat la setmana de referència", amb la qual cosa és relativament fàcil ser persona ocupada en treball familiar domèstic. En qualsevol cas, l'augment de 0,60 a 0,83 entre 1990 i 2000 està mostrant la incorporació dels homes a l'activitat. De fet, l'ocupació de les dones quasi no ha variat en els dos anys (es manté al voltant de 91%), en canvi, la dels homes ha augmentat de 55% a 75%. Malgrat això, si es considera el segon indicador, d'ocupació a temps complet, el panorama canvia. L'ocupació de dones i homes naturalment disminueix en relació amb el primer indicador, però la dels homes notablement més que la de les dones. Això es reflecteix en el valor de l'indicador, que es manté força constant entre ambdós anys considerats però amb valors escandalosament més baixos que el primer: l'ocupació en treball familiar domèstic a temps complet dels homes en el 2000 només representa el 12% de l'ocupació de les dones en aquestes condicions. La qual cosa pot estar mostrant que gran part de la participació masculina en aquesta activitat és de "ajuda" i no d'assumir l'activitat com una responsabilitat pròpia, almenys no al mateix nivell que l'assumeixen les dones.

Els indicadors tercer i quart, d'ocupació en exclusiva en activitats de neteja i cuina i en tasques

de cura, reflecteixen un altíssim grau de segregació en aquestes activitats. Tot i mostrar lleugers increments, les desigualtats entre dones i homes continuen sent exageradament grans (valors de 0,06 i 0,04 per al 2000, respectivament). Tenint en compte que el valor 1 representa la màxima igualtat, aquests valors assenyalen on està la font principal de desigualtat entre dones i homes. Si a més, es té en compte que les tasques de cura són les que normalment representen majors complicacions per participar en el treball de mercat, és com a mínim curiós o poc comprensible que no es consideri aquests tipus d'activitats en els indicadors habituals utilitzats per a donar compte de les desigualtats en el treball entre dones i homes.

El cinquè indicador de desigualtat en temps de dedicació al treball familiar domèstic, encara que presenta un lleu increment, també es manté en valors baixos en ambdós anys (0,34 i 0,38, respectivament, per a 1990 i 2000). I no significa que s'hagi augmentat el temps de treball, de fet, s'ha disminuït (de 10,51 hores setmanals a 8,90). El que succeeix és que les dones també han disminuït la seva dedicació en hores i proporcionalment més que els homes. Aquesta situació està mostrant, entre altres coses, la caiguda de la fecunditat, d'una banda, i la incorporació creixent de les dones al treball de mercat, per una altra.

Finalment, l'últim indicador, que mostra la desigualtat de temps dedicat al treball familiar domèstic de les casades respecte als casats -correlacionat d'alguna manera amb l'anterior- també presenta un lleu increment entre 1990 i 2000, però es manté en valors encara més baixos. La diferència és conseqüència del canvi que experimenten les dones. El temps que dediquen els homes en aquesta activitat és pràcticament el mateix si es consideren tots els

homes o només els casats, en canvi, en el cas de les dones, en considerar només les casades, el seu temps de dedicació a l'activitat s'incrementa aproximadament en 7 hores setmanals. Això és un reflex clar que els homes "traspassen" a les dones una part no gens despreciable del seu treball familiar domèstic quan viuen en parella.

En el gràfic comparatiu entre 1990 i 2000 s'observa com es mantenen les enormes desigualtats entre dones i homes en el treball familiar domèstic i, a més, de la mateixa manera. Tan sols l'indicador en l'ocupació, a part de presentar el valor més elevat de tots, és el que mostra un augment en la igualtat entre dones i homes.

3.3.3. Índex de desigualtat en la realització global del treball

Aquest índex pretén recollir aspectes de l'ocupació simultània en ambdós treballs. Així com també els dos anteriors reflectien desigualtats en cada un dels dos treballs –familiar domèstic i mercantil– de manera independent, en aquest cas l'objectiu és

copsar les desigualtats en la realització conjunta i global del treball. Per a l'elaboració de l'índex s'han considerat tres indicadors de desigualtat en ocupació i tres de desigualtat en temps de dedicació a les activitats. Tots ells queden recollits en el quadre 3.4.

Els dos primers indicadors representen d'alguna manera els dos casos extrems en la realització simultània dels dos treballs. El primer, l'absència de treball i el segon, les situacions de major càrrega global bo i considerant l'ocupació almenys a temps complet en cada treball. El primer indicador proporciona informació fonamentalment de la desigualtat en persones joves (estudiants que poden fer algun tipus treball) i en persones de 65 anys o més (que ja s'han retirat del treball de mercat). En canvi, el segon indicador proporciona informació de la desigualtat en persones en edats actives que duen a terme ambdós treballs. El tercer indicador és anàleg a l'anterior, però considera una situació crítica, la presència de menors en la llar.

Dels tres indicadors de desigualtat en temps de treball, el primer representa el que s'ha anomenat

Quadre 3.4. Indicadors de l'índex de desigualtat en la realització global de treball

Indicador	Definició
Desigualtat en la no realització de treball	Relació entre el percentatge d'homes i el percentatge de dones que no realitza cap treball
Desigualtat en doble presència	Relació entre el percentatge d'homes i el percentatge de dones que realitza els dos treballs, almenys a temps complet.
Desigualtat en doble presència amb menors	Relació entre el percentatge d'homes i el percentatge de dones que realitza els dos treballs, almenys a temps complet, en llars amb presència de menors
Temps de treball	Relació entre el temps mitjà social de treball global dels homes i de les dones
Temps de treball familiar domèstic sobre temps de treball de mercat	Relació entre el temps mitjà social de treball familiar domèstic sobre el temps mitjà social de treball de mercat dels homes i de les dones
Temps de treball 65 anys i més	Relació entre el temps mitjà social de treball dels homes i de les dones de 65 i més anys

la "càrrega global de treball", és a dir, el número total d'hores de treball (familiar domèstic i mercantil) que realitzen les persones. Es tracta de recuperar el treball fet a la llar, mesurar-lo en conjunt amb el treball remunerat i trencar amb la imatge que només és treball el que es duu a terme en el mercat. El segon indicador reflecteix la relació entre el temps dedicat al treball familiar domèstic i el temps dedicat al treball de mercat per dones i homes. Permet observar les desigualtats en la importància que té per a cada sexe cada un dels treballs en el temps i en la vida. Finalment, l'últim indicador mostra la desigualtat en temps de treball en persones de 65 i més anys. Guarda relació amb el primer indicador de no realització de treball, però és molt més explícit i concret: reflecteix les desigualtats entre dones i homes en el temps de treball en edats de jubilació del treball mercantil. Així, es pot contrastar la idea que les dones "es jubilen" (de treball familiar domèstic) molt més tard que els homes, o simplement no es jubilen.

Tenint en compte l'ocupació i dedicació de dones i homes a ambdós treballs, en tots els indicadors el quocient es construeix considerant la taxa masculina en relació amb la femenina, excepte en el primer de desigualtat en la no realització de treball que es fa al revés, la masculina en relació amb la femenina.

Valors pròxims a la unitat possiblement representarien situacions desitjables. En relació amb el primer indicador, suposaria que el mateix nombre de dones i homes no estarien fent cap treball. El més probable és que això signifiqui que els homes estan disminuint la seva "no realització de treballs" assumint el model més femení de participació contínua en almenys un dels dos treballs. Si fossin les dones les que augmentessin la seva "no realització de treballs" –cosa poc probable pel que a treball familiar domès-

tic es refereix– també estaria significat una situació positiva, de més oci per ambdós sexes. Pel que fa al segon i tercer indicador, un valor unitari podria significar o bé jornades raonables en ambdós treballs per dones i homes o bé, en l'altre extrem, jornades molt llargues per ambdós, la qual cosa és possible, però poc probable. Això implicaria, com s'ha comentat anteriorment, un canvi de model masculí en el treball familiar domèstic que segurament produiria també un canvi de model masculí en el treball de mercat, amb una reducció de les hores d'aquest darrer. Un valor unitari en el quart indicador reflectiria un número d'hores de treball iguals per ambdós sexes, encara que sense especificar en quin tipus de treball. D'aquí que, és important llegir-lo en conjunt amb els dos següents que expressen, de maneres diferents, la possible desigualtat o igualtat en la distribució del temps entre les diferents activitats.

La taula 3.3. recull els valors dels indicadors i de l'índex de desigualtat en la realització global de treball corresponent als anys 1990 i 2000, així com també les corresponents taxes o valors per a dones i homes, a partir dels quals s'han construït. En el gràfic 3.4. es representen les àrees corresponents a 1990 i 2000. Els indicadors es representen en els eixos radials i el valor de l'índex ve determinat per l'àrea de la figura formada a partir dels indicadors.

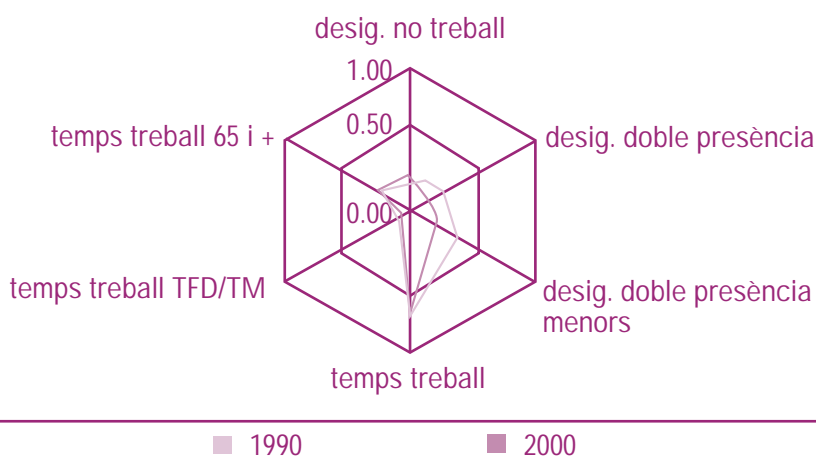
L'índex de desigualtat en la realització global de treball, encara que manté valors molt baixos, ha experimentat un canvi significatiu entre 1990 i 2000, de fet, un increment del 100% (de 0,08 a 0,17) (gràfic 3.4.). Això no obstant, el valor baix de l'any 2000 significa que la desigualtat entre dones i homes es manté de manera molt important en la realització d'ambdós treballs.

Com era d'esperar, en considerar els dos

Taula 3.3. Indicadors i índexs de desigualtat en la realització global de treball

	2000			1990		
	Valors dones	Valors homes	Indicador	Valors dones	Valors homes	Indicador
Desigualtat en la no realització de treball	2,7	9,5	0,28	5,5	18,8	0,29
Desigualtat en doble presència	7,0	2,1	0,30	4,1	0,6	0,15
Desigualtat en doble presència amb menors	10,0	5,0	0,50	18,0	4,0	0,22
Temps treball	36,0	32,8	0,91	42,8	34,0	0,79
Temps treball familiar domèstic sobre temps treball mercat	1,5	0,3	0,18	1,9	0,2	0,11
Temps treball 65 i +	25,2	9,8	0,39	27,9	9,4	0,34
Índex			0,17			0,08

Gràfic 3.4. Desigualtat en la realització global del treball. Barcelona, 1990-2000

treballs, els indicadors en general prenen valors superiors als del treball familiar domèstic, però inferiors als del treball de mercat. El primer indicador, de desigualtat en la no realització de treball, presenta un valor força baix (0,28) i s'ha mantingut pràcticament sense variació entre 1990 i 2000. No obstant, tant homes com dones van disminuir a la meitat la seva no realització de treball. Segurament, les raons per a la reducció siguin diferents. En el cas dels homes -que presentaven el 1990 un percentatge molt elevat, 18,8%– és possible que la reducció mostrés la incorporació d'alguns homes jubilats al treball familiar

domèstic. En canvi, en el cas de les dones, el tema no és clar i és arriscat aventurar raons sense més informació. En qualsevol cas, el valor 0,28 per a l'any 2000 representa que les dones que no realitzen treballs són només un 28 % dels homes en la mateixa situació. Si se suposa que, en grans números, els problemes d'edat o malaltia que impedeixen treballar són anàlegs per ambdós sexes, el valor 0,28 es podria interpretar com que hi ha un nombre més gran d'homes que han aconseguit dedicar-se a l'oci, però naturalment encara són dependents del treball d'altres persones, en aquest cas, les dones.

El segon indicador de desigualtat en "doble presència", encara que baix, també ha experimentat un important increment (0,15 i 0,30 el 1990 i el 2000, respectivament). Tant homes com dones han augmentat la seva ocupació en doble presència, encara que percentualment l'increment masculí ha estat molt superior al femení, i d'aquí l'augment de l'indicador. No obstant com el percentatge d'homes en doble presència l'any 1990 era tan baix (0,6%), encara que percentualment presenti un increment major que el femení, en termes absoluts l'increment de les dones ha estat més gran. L'augment d'ocupació en doble presència està motivada per la creixent incorporació de les dones en el treball de mercat que "arrossega" els homes al treball familiar domèstic. El tercer indicador, que representa el cas específic de doble presència amb presència de menors, també s'ha duplicat entre 1990 i 2000 (0,22 i 0,50, respectivament). Malgrat això, a diferència de l'anterior, aquí la raó ha estat la forta reducció del percentatge de dones en aquesta situació. També aquesta dada requeriria més informació per a la seva interpretació, encara que es podria avançar que l'increment del treball a temps parcial i de l'ocupació temporal que afecta principalment les dones, reduiria el seu temps de treball de mercat.

L'indicador de desigualtat en temps de treball es manté en valors elevats, la qual cosa mostra una igualtat significativa en quant al temps total de treball entre dones i homes. A més, presenta un increment important entre els anys considerats (0,79 i 0,91 respectivament per a 1990 i 2000). Tant dones com homes han reduït el seu temps de treball, encara que les dones en una major proporció. Tot i això, que l'indicador sigui menor que 1 mostra senzillament que les dones treballen més que els homes, la qual cosa trenca amb la idea tradicional que les dones no treballen, o amb la idea més actual, que les

dones treballen però sempre com ajuda al pressupost familiar. El cinquè indicador, complementa l'anterior, mostrant la desigualtat en la distribució del temps de treball entre el treball familiar domèstic i el treball de mercat. Presenta un valor notablement baix, i palesa la gran desigualtat existent, encara que amb un cert increment entre 1990 i 2000 (0,11 i 0,18, respectivament). L'increment es deu, fonamentalment, a la incorporació de les dones al treball de mercat, que fa reduir la relació entre el seu temps dedicat al treball familiar domèstic i el seu temps dedicat al treball de mercat. En qualsevol cas, la diferència d'ocupació en els diferents treballs és elevadíssima: el 2000, les dones realitzaven aproximadament un 50% més de treball familiar domèstic que de treball de mercat, contràriament, els homes duïen a terme aproximadament un 300% més de treball de mercat que de treball familiar domèstic.

Finalment, l'últim indicador no presenta grans variacions en els anys considerats. El valor de 0,39 per al 2000 representa que el temps que dediquen els homes de 65 anys i més al treball global (però, naturalment es tracta de treball familiar domèstic per les edats considerades) és aproximadament el 40% del temps que dediquen les dones en aquesta mateixa situació. La qual cosa indica clarament una diferència notable: molts homes es jubilen en aquesta edat de tots els treballs o els desenvolupen en jornades molt reduïdes. En canvi, per a les dones pràcticament no hi ha jubilació i continuen treballant en jornades de 25 hores setmanals com a mitjana.

El gràfic permet observar tant els valors reduïts de l'índex (àrea de la figura), com que l'increment entre 1990 i 2000 es deu, fonamentalment, a la petita però notable disminució de la desigualtat en doble presència general i amb presència de menors en la llar entre dones i homes (augment dels indicadors).

3.4. Índex d'integració de dones i homes en els diferents treballs

Aquests dos índexs donen compte respectivament de la integració de les dones en el treball de mercat i de la integració dels homes en el treball familiar domèstic. No són índexs de desigualtat, no es compara l'activitat de les dones en relació amb la dels homes; sinó que s'analitza el comportament de cada sexe de manera independent, bo i estudiant la seva evolució en l'ocupació en l'activitat en què, actualment, s'està menys integrat. Són índexs que complementen la informació dels índexs de desigualtat anteriors respectius. Recordem que un indicador de desigualtat pot prendre valors pròxims a la unitat, sense que per això estigui mostrant necessàriament una situació socialment més desitjable, ja que es podria estar produint el que es denomina la "igualtat per sota". Una situació com aquesta es posaria de manifest a través d'un valor baix en un indicador d'integració, ja que es compararia la situació analitzada amb una altra considerada òptima.

El problema més seriós que es presenta en els indicadors d'integració és el dels valors de referència. En els indicadors de desigualtat aquest problema es pot evitar estandarditzant els valors entre 0 (total desigualtat) i 1 (total d'igualtat). Però en indicadors d'integració és necessari determinar quins valors es van a considerar òptims per a fer-los correspondre el valor 1 (màxim) i quins valors es poden considerar com pitjors per a fer-los correspondre el valor 0 (mínim). En els estudis de la Unió Europea, per resoldre problemes anàlegs, s'acostuma a considerar com a referència –per estandarditzar 1 i 0 respectivament– els valors corresponents dels tres països que es consideren més avançats i els dels tres que es consideren menys avançats en la situació analitzada. En el nostre cas, això ho podem fer –amb algunes

dificultats– per a l'índex d'integració de les dones en el mercat de treball ja que existeixen aquestes dades per als països de la Unió Europea. Però la falta d'informació als països europeus sobre els indicadors utilitzats per mesurar la integració dels homes en el treball familiar domèstic ens impedeix calcular aquest índex. D'aquí que aquest darrer índex s'assenyala com un índex rellevant a considerar, però que de moment no hi ha informació suficient per poder calcular-lo. En qualsevol cas, els indicadors necessaris per construir aquest índex serien anàlegs als de l'índex de desigualtat en el treball familiar domèstic.

3.4.1. Índex d'integració de les dones en el treball de mercat

Aquest índex reflecteix la integració de les dones en el treball de mercat prenent com a referència la integració de les dones dels països europeus. Els sis indicadors seleccionats per construir-lo figuren al quadre 3.5.

Els criteris de selecció dels indicadors d'aquest índex són naturalment anàlegs als utilitzats per a l'índex de desigualtat en el treball de mercat. D'aquí que siguin pràcticament els mateixos, a excepció del quart indicador. Aquest indicador en l'índex de desigualtat es refereix a desigualtats en l'ingrés entre dones i homes. La raó per no considerar-lo com a indicador d'integració ha estat senzillament la dificultat de comptar amb valors de referència⁶⁰. A canvi, s'ha inclòs l'indicador de desocupació que ja s'havia considerat anteriorment com un indicador rellevant de precarietat.

En relació amb l'últim indicador, temps dedicat al treball de mercat, segurament seria un millor indicador d'integració considerar el temps de treball de mercat, però no en termes absoluts, sinó referit al temps total de

treball. Aquesta relació representaria millor la integració relativa de les dones en el treball de mercat. No obstant això novament, en no comptar amb valors de referència per al temps total de treball⁶¹, s'ha mantingut l'indicador de temps de treball en termes absoluts.

Es considera que la integració de les dones és major en treball de mercat mentre més grans siguin les tres primeres taxes i més gran sigui el temps de treball. Ara bé, una major integració no necessàriament representa una situació més desitjable, en particular, en relació amb l'indicador de temps de treball. El temps de treball -a més dels aspectes subjectius que implica- és una relació sociohistòrica i, la reducció que ha experimentat des del segle passat, de fet, s'ha considerat positiva. D'aquí que sigui arriscat afirmar quina situació seria òptima: si la de més temps dedicat al treball de mercat o la de menys temps. És possible, a més, que la resposta no fos la mateixa per a dones que per a homes, precisament pels elements subjectius que s'assenyalaven. En definitiva, si s'és conscient dels possibles biaixos en els resultats i es té en compte que en qualsevol cas la solució no és clara ni unívoca, es

considerarà que un major temps de treball implica una major integració. Per tant, quan s'estandarditzen els valors de les tres primeres taxes i del temps de treball entre zero i un, als valors de referència considerats òptims (majors) se'ls dona el valor 1. En canvi, succeïx el contrari per a la taxa de desocupació i la taxa de temporalitat, que clarament –almenys en els termes que s'està donant la temporalitat actualment– a més augment dels seus valors es representa una situació pitjor. D'aquí que, quan s'estandarditzen aquests valors entre zero i un, als valors de referència òptims que s'assignarà el valor 1 seran els menors possibles i no els majors com en el cas anterior. És a dir, a menor taxa, major valor entre zero i un.

La taula 3.4. recull els valors dels indicadors i de l'índex d'integració de les dones en el treball de mercat corresponents als anys 1990 i 2000, així com les taxes o valors d'ocupació de les dones i els corresponents valors de referència. En el gràfic 3.5. es representen les àrees corresponents a 1990 i 2000, respectivament. Els indicadors es representen en els eixos radials i el valor de l'índex ve determinat per

Quadre 3.5. Indicadors de l'índex d'integració de les dones en treball de mercat

Indicador	Definició
Integració en l'ocupació	Taxa d'ocupació estandarditzada a valors de referència
Integració en l'ocupació a temps complet amb presència de menors	Taxa d'ocupació almenys a temps complet (o sobreocupada) amb presència de menors a la llar estandarditzada a valors de referència
Integració en llocs de responsabilitat	Percentatge de dones que ocupen llocs de responsabilitat estandarditzada a valors de referència
Precarietat en la desocupació	Taxa de desocupació estandarditzada a valors de referència
Precarietat en la temporalitat	Taxa de temporalitat estandarditzada a valors de referència
Integració en el temps de treball de mercat	Temps mitjà per participant dedicat a treball de mercat estandarditzat a valors de referència

⁶⁰ En un índex d'integració en el treball de mercat és més raonable considerar salaris i no ingressos. En qualsevol cas, no existeixen encara dades harmonitzades de salaris per tots els països de la Unió Europea. S'espera que estiguin enllestits per al 2003.

⁶¹ El temps total de treball inclou el temps dedicat a treball familiar domèstic, pel qual no hi ha valors harmonitzats per a tots els països de la Unió Europea.

l'àrea de la figura formada a partir dels indicadors.

De les dades de la taula 3.4., en primer lloc cal destacar que, malgrat que l'índex s'ha incrementat entre 1990 i 2000 (de 0,14 a 0,20), manté un valor baix (àrea de la figura del gràfic 3.5.). Això, en termes generals significa que la integració en el treball de mercat de les dones barcelonines en relació amb les dones dels països de la Unió Europea és força menor⁶².

Amb relació als indicadors, cal assenyalar el valor molt elevat (pràcticament 1) de l'últim indicador, referit a temps de treball. Tal com s'ha advertit anteriorment, i en particular per aquest indicador, és difícil afirmar que aquesta sigui una situació òptima. De fet, els tres països de la Unió Europea on les dones dediquen més hores per participant al treball de mercat són Grècia, Portugal i Espanya. I els tres països on les dones dediquen menys hores per participant són Holanda, Dinamarca i el Regne Unit. Sembla clar que la diferència està en la major proporció de treball a temps parcial en els darrers països

assenyalats. Però això no implica que els tres primers representin una situació més desitjable, de fet, més aviat presenten un mercat laboral femení més precari.

Els indicadors primer i quart, que mostren la situació de les dones en l'ocupació i la desocupació, respectivament, són els que presenten valors al voltant de 0,50. Això significa que les dones barcelonines es troben en una situació intermèdia en relació amb les dones de la Unió Europea en les categories assenyalades. Efectivament, la taxa d'ocupació de 56,4% per a les dones de Barcelona el 2000 està entre la taxa de 69% (mitjana de les taxes de Dinamarca, Suècia i Finlàndia) i 40% (mitjana de les taxes d'Espanya, Grècia i Itàlia) i la taxa de desocupació de 10% es troba entre la taxa de 3,6% (mitjana de les taxes de Luxemburg, Holanda i Irlanda) i 17,3% (mitjana de les taxes d'Espanya, Grècia i Itàlia). Cal destacar que, en ambdós casos, entre els tres països de la Unió Europea que presenten els pitjors valors i que s'utilitzen com a referència, es troba Espanya. La qual cosa representa una situació clarament millor de les

Taula 3.4. Indicadors i índexs d'integració de les dones en el treball de mercat⁶³

	2000				1990			
	Valors dones	Valors referència		Indicador	Valors dones	Valors referència		Indicador
		mín.	màx.			mín.	màx.	
Integració en l'ocupació	56,4	40,0	69,0	0,56	50,0	40,0	69,0	0,34
Integració en l'ocupació a temps complet amb presència de menors	41,0	29,0	75,0	0,26	42,0	29,0	75,0	0,28
Integració en llocs de responsabilitat	17,6	14,0	30,0	0,22	15,6	14,0	30,0	0,12
Precarietat en desocupació	10,0	3,6	17,3	0,53	11,0	3,6	17,3	0,46
Precarietat en temporalitat	22,0	6,1	26,1	0,21	22,0	6,1	26,1	0,21
Integració en temps del treball de mercat	36,4	28,0	36,9	0,99	37,4	28,0	36,9	1,06
Índex				0,20				0,14

⁶² En estudis d'aquest tipus en la Unió Europea, Espanya i Itàlia apareixen amb els índexs més baixos.

dones barcelonines en relació amb el conjunt de dones de la resta de l'Estat.

Finalment, els tres indicadors restants, presenten valors molt baixos, entre 0,20 i 0,25. Això representa una diferència important amb els països de la Unió Europea. En relació a la taxa d'ocupació a temps complet amb presència de menors, és possible que una raó determinant pel baix valor de l'indicador sigui l'escassa oferta de serveis d'atenció a menors, molt per sota de la que existeix als països escandinaus. De fet, el major valor (75%) pres com a referència ho presenta Suècia. En relació a la taxa d'ocupació en llocs de responsabilitat, encara que baixa, presenta un lleuger increment entre 1990 i 2000, d'aquí que serà interessant i rellevant observar la seva evolució. Podria succeir que l'entrada en el treball de mercat de les noves generacions de dones amb nivells d'estudis molt més elevats que els de les seves mares, tendeixi a augmentar la seva ocupació en llocs de responsabilitat; o, al contrari, podria funcionar l'anomenat "sostre de vidre" i que dita taxa s'estabilitzés en algun valor baix. Finalment, el reduït valor de l'indicador de la taxa de temporalitat, no és sinó un reflex de la creació d'ocupació temporal -bàsicament que s'ofereix a les dones- en els últims anys a nivell estatal. Fet que es

confirma en observar que Espanya forma part dels tres països amb major taxa d'ocupació temporal, la mitjana del qual s'utilitza de referència.

La conclusió que es desprèn dels indicadors d'integració de les dones en el treball de mercat, és que, si bé en relació amb les taxes generals d'ocupació i desocupació les dones barcelonines es troben en una situació intermèdia amb relació als països de la Unió Europea, aquesta situació relativa descendeix notablement si es consideren situacions específiques de major precarietat o dificultats de participació.

El gràfic 3.5. permet observar tant els valors reduïts de l'índex (àrea de la figura), com que l'increment entre 1990 i 2000 es deu bàsicament tant a l'augment de l'indicador d'ocupació com al d'ocupació en llocs de responsabilitat.

3.5. Índex de diferència i de desigualtat per a dones i homes segons cycle vital i nivell social

Aquests índexs es construeixen per a dones i homes independentment. L'objectiu és doble. D'una banda, recollir les possibles diferències o desigual-

63

	Valors referència	
	Mitjana 3 majors	Mitjana 3 menors
Taxa d'ocupació femenina	69,0 Dinamarca, Suècia, Finlàndia	40,0 Espanya, Grècia, Itàlia
Taxa d'ocupació femenina a temps complet amb presència de menors	75,0 Dinamarca, Suècia, Finlàndia	29,0 Espanya, Grècia, Itàlia
Taxa d'ocupació en llocs de responsabilitat	30,0 Bèlgica, Irlanda, Finlàndia	14,0 Portugal, Alemanya, França
Taxa de desocupació femenina	17,3 Espanya, Portugal, Finlàndia	3,6 Luxemburg, Regne Unit, Irlanda
Temps de treball de mercat	36,9 Grècia, Portugal, Espanya	28,0 Holanda, Dinamarca, Regne Unit

Font: Eurostat, Labour Force Survey, 2000.

En la taxa d'ocupació femenina, el temps complet amb presència de menors es presenta com a l'única dada disponible.

tats en la realització dels treballs entre les persones del mateix sexe d'acord amb la seva situació en el cicle vital i al seu nivell social. I, de l'altra, comparar –a través de l'índex i els indicadors- les diferències en el comportament de dones i homes amb relació a les categories assenyalades.

Per a cada una de les categories analitzades –cicle vital i nivell social– es construeixen índexs per les dones i pels homes i per als dos anys estudiats, 1990 i 2000 (quatre en total). És a dir, hi ha més informació que en els índexs dels apartats anteriors. D'aquí que, per simplificar la presentació de les dades, les taules corresponents a aquests índexs són diferents a les dels índexs anteriors. A les taules corresponents a cada categoria figuren directament els indicadors ja calculats per a dones i homes, respectivament, per a cada any. És a dir, les dades de les taules no representen percentatges (com en els apartats anteriors), sinó relacions entre taxes de participació o temps d'ocupació. Aquests últims no s'inclouen directament a la taula per facilitar-ne la lectura⁶⁴.

A més, en cada cas, la discussió dels indicadors es fa tant comparant el comportament de les persones del mateix sexe segons les variables elegi-

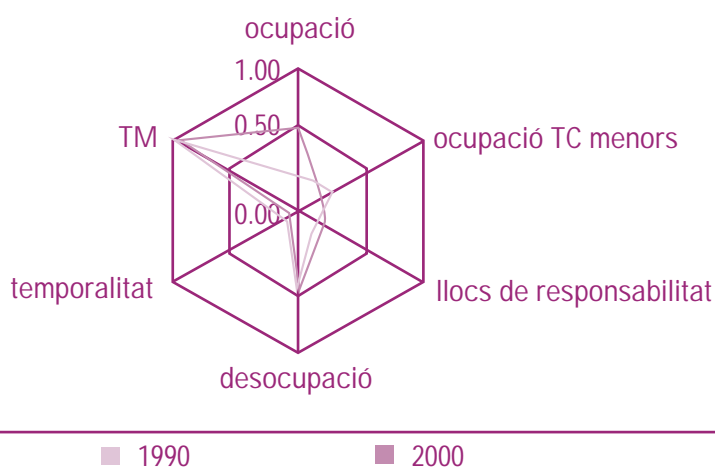
des, com analitzant les diferències o desigualtats entre dones i homes. Tot i que aquesta forma d'interpretació pugi ser més feixuga, s'ha optat per ella per la riquesa dels resultats.

Finalment, cal assenyalar que els problemes ja esmentats en relació amb les limitacions de la informació proporcionada per l'ERB, han estat determinants en la selecció dels indicadors per a l'elaboració d'aquests índexs. La falta d'informació adequada per als objectius ha restringit l'elecció d'indicadors i, en conseqüència, alguns presenten correlacions significatives. Tanmateix, s'ha preferit incloure'ls per l'interès analític i metodològic que representen.

3.5.1. Índexs de diferència en la realització de treballs segons el cicle vital per a dones i homes

Aquests índexs, construïts de manera independent per a dones i homes, donen compte de les diferències que puguin presentar-se en persones del mateix sexe en relació amb l'ocupació en els diferents treballs pel canvi de rol social al llarg del cicle vital. El fet que les persones manifestin participacions diferents en els treballs segons la seva situació en el cicle vital

Gràfic 3.5. Integració de les dones en el treball de mercat. Barcelona, 1990-2000

⁶⁴ Les taules amb la informació de les taxes de participació i temps d'ocupació segons les variables considerades, s'inclouen en l'annex 2.

(per exemple, tenir o no tenir filles) no és una qüestió de desigualtats. D'aquí que, en aquests índexs, es parli de "diferències" i no de "desigualtats". Els sis indicadors seleccionats per construir-los figuren al quadre 3.6.

Per a l'elaboració de l'índex es consideren tres indicadors d'ocupació -dos referits a treball de mercat i un a treball familiar domèstic- i tres de temps de dedicació -dos de treball familiar domèstic i un de treball de mercat. Cada un d'ells es va elaborar segons determinades variables -edat, estat civil i presència de menors- considerades significatives per a la situació analitzada.

El primer indicador fa referència a l'ocupació en treball de mercat entre persones (homes o dones) d'edats entre 26 a 35 anys i 36 a 55 anys⁶⁵. La idea és observar les possibles diferències entre persones més joves i persones més adultes, que habitualment

ja tenen construït algun tipus de llar pròpia amb responsabilitats familiars. El segon indicador és anàleg a l'anterior, però més específic: reflecteix la influència que té, en l'ocupació en el treball de mercat, la presència de fills/es a la llar en persones que viuen en parella. És a dir, el grau de restricció que signifiquen els menors per participar en el mercat. El tercer indicador es refereix a l'ocupació -a temps complet o més- en treball familiar domèstic segons les persones solteres o casades. Es tracta de veure com afecta en la dedicació a aquesta activitat aquest canvi de situació en el cicle vital.

Els tres indicadors següents referits a temps, contempen les mateixes tres variables anteriors, però ara analitzen el seu temps de dedicació. Tots ells s'han de discutir en conjunt amb els anteriors. El primer mostra les possibles diferències en temps dedicat a treball de mercat entre persones amb fills/es menors i

Quadre 3.6. Indicadors i índexs de diferència en la realització de treballs segons el cicle vital per a dones i homes

Indicador	Definició
Diferència en ocupació en TM per edats	Percentatge d'ocupats/des en treball de mercat de 36 a 55 anys amb relació al percentatge dels de 26 a 35 anys
Diferència en ocupació en TM segons parella amb fills/es i sense fills/es	Percentatge d'ocupats/des en treball de mercat en parelles amb fills/es amb relació al percentatge de les parelles sense fills/es
Diferència en ocupació en TFD segons estat civil	Percentatge d'ocupats/des en treball familiar domèstic, almenys a temps complet, de les persones solteres amb relació al percentatge de les persones casades
Diferència en temps de TM segons presència menors	Relació entre el temps mitjà per participant de treball de mercat amb menors i sense menors
Diferència en temps de TFD per edats	Relació entre el temps mitjà per participant dedicat a treball familiar domèstic de les persones fins a 35 anys i el de les persones de més de 35 anys
Diferència en temps de TFD segons estat civil	Relació entre el temps mitjà per participant dedicat a treball familiar domèstic de les persones solteres i el de les casades

TM: Treball de mercat;

TFD: Treball familiar domèstic

⁶⁵ S'han considerat només les persones fins a 55 anys per evitar l'efecte generació en les dones, és a dir, el canvi de comportament que hi ha hagut en relació amb la participació laboral de les dones espanyoles de dues generacions diferents: les que avui aproximadament tenen 50 anys i més i les menors de 50 anys.

persones sense menors. El següent indicador reflexa les diferències per edats (de 26 a 35 anys i de 36 a 55 anys) en el temps de dedicació a treball familiar domèstic. L'objectiu és observar els possibles canvis en el temps dedicat a aquesta activitat quan probablement s'assumeixen responsabilitats familiars. En el darrer indicador es compara el temps dedicat a treball familiar domèstic entre persones solteres i persones casades.

Els indicadors es construeixen suposant que participen relativament més en el mercat les persones més joves i sense fills/es (els valors de les quals s'expressen llavors en el denominador), i que participen relativament més en treball familiar domèstic les persones adultes i casades (els valors de les quals s'expressen llavors en el denominador).

Valors pròxims a 1 en aquests indicadors, senzillament mostrarien que les persones –tant dones com homes– mantenen un comportament, quant a realització de treballs, força estable en les diferents etapes del seu cicle vital. En canvi, com més allunyats d'1 estiguin els valors d'aquests indicadors, expressaran un comportament més diferenciat de les persones en relació amb la realització de treball, d'acord als diferents moments del seu cicle vital.

La taula 3.5. recull els valors dels indicadors i dels índexs de diferència en la realització de treballs segons el cicle vital per a dones i homes corresponents als anys 1990 i 2000. En els gràfics 3.6. i 3.7. es representen de independentment de les situacions de les dones i dels homes per als anys 1990 i 2000, respectivament. En el gràfic 3.8. es compara la situació de dones i homes per al 2000. Els indicadors es representen en els eixos radials i el valor de l'índex ve determinat per l'àrea de la figura formada a partir dels indicadors.

El primer que cal destacar és que els valors

dels indicadors entre 1990 i 2000, tant per a dones com per a homes, presenten poques variacions, la qual cosa es reflecteix en els respectius índexs: 0,34 i 0,31 per a les dones en 1990 i 2000 respectivament i 0,69 i 0,64 per als homes en aquests mateixos anys (gràfics 3.6. i 3.7.). És a dir, els canvis en la dècada considerada són inapreciables per a cada un dels sexes. En canvi, les diferències entre dones i homes són molt importants –els homes dupliquen el valor de l'índex de les dones (gràfic 3.8.)– mostrant el diferent comportament d'uns i altres al llarg del cicle vital, en el sentit que l'ocupació i les hores de dedicació de les dones als dos treballs està influenciada pel seu cicle vital.

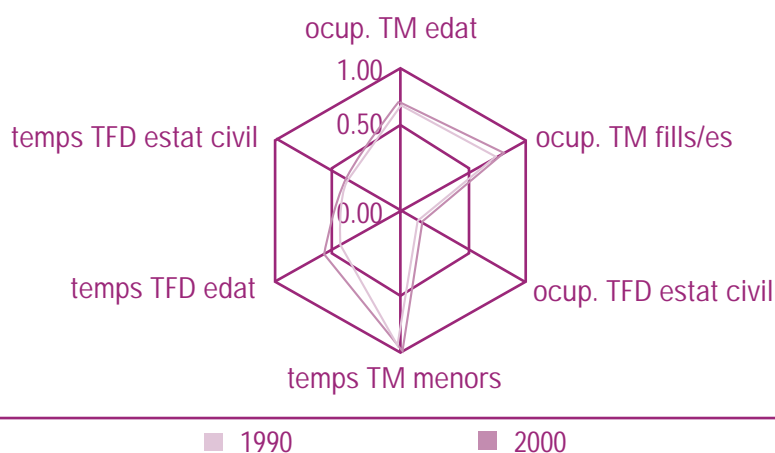
Si s'observen els resultats per a l'any 2000, els dos primers indicadors referits a l'ocupació en el treball de mercat segons franges d'edat i parelles amb fills o sense, mostren com els homes, tot just es veuen afectats per aquestes característiques de cicle vital. En canvi, les dones presenten diferències significatives: les dones de més de 35 anys que estan ocupades en el mercat són el 81% de les de 35 i menys anys, i les que tenen fills/es i estan ocupades en el mercat són un 86% de les que no tenen fills/es. És a dir, l'ocupació mercantil disminueix per a les dones quan passen a edats més adultes o d'una situació de no tenir fills/es a tenir-los.

En l'indicador d'ocupació en el treball familiar domèstic segons estat civil és on es presenten les majors diferències entre dones i homes: 0,18 i 0,42 respectivament, per a l'any 2000. El valor de 0,18 de les dones expressa que les dones solteres que estan ocupades a temps complet o més en el treball familiar domèstic són un 18% de les dones casades en aquesta mateixa situació. Els homes, en canvi, són un 42%. Ara bé, tot i que les diferències entre aquests percentatges són importants, la seva rellevància s'accentua

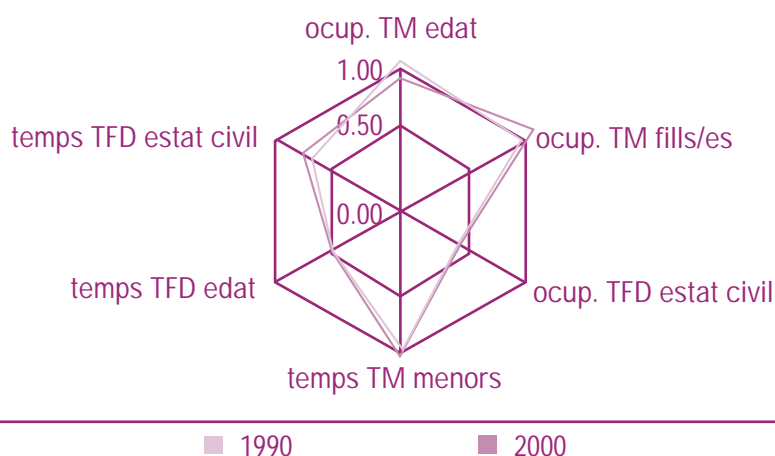
Taula 3.5. Indicadors i índexs de diferència en la realització de treballs segons cycle vital de dones i homes

	2000		1990	
	Indicadors dones	Indicadors homes	Indicadors dones	Indicadors homes
Diferència en ocupació en TM per edats	0,81	1,04	0,77	0,96
Diferència en ocupació en TM segons parella amb fills/es i sense fills/es	0,86	0,95	0,80	1,08
Diferència en ocupació en TFD segons estat civil	0,18	0,42	0,22	0,46
Diferència en temps de TM segons presència menors	0,96	1,01	0,99	0,98
Diferència en temps de TFD per edats	0,42	0,70	0,53	0,74
Diferència en temps de TFD segons estat civil	0,36	0,75	0,37	0,83
Índex	0,31	0,64	0,34	0,69

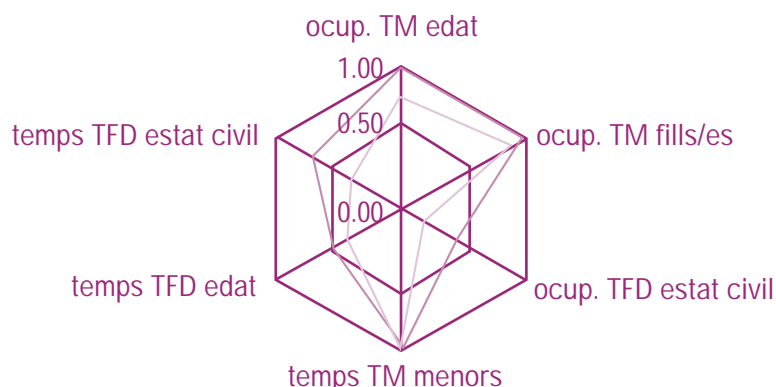
Gràfic 3.6. Diferència en la realització de treballs segons cycle vital de dones, 1990-2000.

Gràfic 3.7. Diferència en la realització de treballs segons cycle vital d'homes, 1990-2000.

Gràfic 3.8. Diferència en la realització de treballs segons cycle vital de dones i homes, 2000.

si s'analitza el que s'amaga darrere aquestes dades. Les dones solteres que duen a terme l'activitat de la llar en els termes descrits són un 11,3% del total de les solteres, percentatge que augmenta fins a un 62,4% quan es consideren les casades. Els homes solters, en canvi, que fan l'activitat són un 2,3%, i incrementen fins al 5,5% quan passen a casats. En conseqüència, com es pot observar, aquesta és una d'aquelles situacions en què hi ha una informació rellevant en relació amb els valors absoluts que no queda mostrada en els indicadors de diferència.

El següent indicador, que expressa el temps mitjà per participant dedicat a treball de mercat segons presència de menors, és molt elevat per ambdós sexes (0,96 i 1,01), la qual cosa significa que la presència de fills/es a la llar no afecta pràcticament el temps que es dedica a aquesta activitat. En canvi, el primer indicador d'ocupació sí que mostrava diferències entre les dones. Tot en conjunt pot voler mostrar que les dones, més que reduir el seu temps de treball de mercat, davant la presència de fills o filles, es retiren del mercat. Possiblement perquè no sempre és fàcil ni depèn d'elles poder reduir la jornada laboral.

Els dos últims indicadors, referits a temps de

treball familiar domèstic per edats i estat civil, respectivament, de nou són força més reduïts i els de les dones presenten diferències importants amb relació als dels homes. El temps que dediquen les dones joves a aquesta activitat és un 40% del temps que dediquen les més adultes. I el temps que dediquen les solteres és un 36% del temps que dediquen les casades. És a dir, en relació amb la realització de treball familiar domèstic, les dones manifesten un canvi de comportament important quan s'introdueixen en la vida adulta i assumeixen responsabilitats familiars. Els homes, en canvi, manifesten canvis percentualment menors, però també amb valors absoluts que estan molt per sota dels de les dones.

En conseqüència, es pot afirmar que les dones, al llarg del cycle vital, presenten canvis de situacions no molt rellevants en el treball de mercat; però, això no obstant, presenten canvis molt importants en treball familiar domèstic quan passen de joves solteres a adultes casades i amb fills/es. Per la seva banda, els homes pràcticament no es veuen afectats pel cycle vital en el seu treball de mercat i de manera molt reduïda en el treball familiar domèstic. Tenint en compte a més, que sempre en aquesta última activitat presenten valors absoluts molt baixos,

els canvis percentuals representen escassa variació en termes absoluts.

3.5.2. Índexs de desigualtat en la realització de treballs segons nivell social per a dones i homes

Aquests índexs, construïts de manera independent per a dones i homes, donen compte de les desigualtats que puguin presentar-se en persones del mateix sexe en relació amb l'ocupació en els diversos treballs, motivades pel seu diferent nivell social. Dit d'una altra manera, es tracta d'analitzar fins a quin punt són "iguals" les dones i els homes entre si amb relació a la categoria assenyalada. Els sis indicadors seleccionats per construir aquests índexs figuren al quadre 3.7.

Per a l'elaboració de l'índex es consideren tres indicadors d'ocupació -dos referits a treball de mercat i un a treball familiar domèstic- i tres de temps de dedicació -dos de treball familiar domèstic i un de mercat. Els indicadors es van construir combinant les

variables assenyalades anteriorment considerades significatives per a l'objectiu plantejat.

El primer indicador es refereix a la desigualtat en la participació en treball familiar domèstic segons la categoria socioeconòmica. La idea és mostrar quina influència té el nivell social en la realització d'aquest tipus de treball. Aquest indicador expressa aspectes anàlegs als dos últims indicadors, només que aquests es refereixen a temps de treball. D'aquí que han d'analitzar-se els tres en conjunt, ja que una cosa és l'ocupació i una altra, el temps de dedicació.

El segon i tercer indicador fan referència a l'ocupació en treball de mercat segons nivell d'estudis i categoria socioeconòmica respectivament. A més, aquest darrer en una situació particularment conflictiva: amb presència de menors a la llar. L'objectiu és observar si les diferències en nivell social són un factor rellevant en el disseny d'estratègies que faciliten l'ocupació al mercat dels membres de la llar. El quart indicador, referit a temps de dedicació al treball de mercat, completa la informació dels anteriors.

Quadre 3.7. Indicadors i índexs de desigualtat en la realització de treballs segons nivell social per a dones i homes

Indicador	Definició
Desigualtat en l'ocupació en TFD segons cat. socioeconòmica	Percentatge d'ocupats/des en treball familiar domèstic almenys a temps complet de categoria socioeconòmica alta en relació amb el percentatge de la baixa
Desigualtat en l'ocupació en TM segons nivell d'estudis	Percentatge d'ocupats/des en treball de mercat d'estudis baixos en relació amb el percentatge d'estudis alts
Desigualtat en l'ocupació en TM (amb menors) segons cat. socioeconòmica	Percentatge d'ocupats/des en treball de mercat amb presència de menors de categoria socioeconòmica alta en relació amb el percentatge de la baixa
Desigualtat en temps de TM segons cat. socioeconòmica	Relació entre el temps mitjà per participant de treball de mercat de categoria socioeconòmica alta i de la baixa
Desigualtat en temps de TFD segons cat. socioeconòmica	Relació entre el temps mitjà per participant de treball familiar domèstic de categoria socioeconòmica alta i de la baixa
Desigualtat en temps de TFD segons nivell d'estudis	Relació entre el temps mitjà per participant dedicat a treball familiar domèstic d'estudis alts i d'estudis baixos

Els indicadors es construeixen suposant que participen relativament més al mercat les persones de nivell d'estudis i categoria socioeconòmica alta (els valors de les quals s'expressen llavors en el denominador), i que participen relativament més en treball familiar domèstic les persones de nivell d'estudis i categoria socioeconòmica baixa (els valors de les quals s'expressen llavors en el denominador).

Valors pròxims a 1 per aquests indicadors estaran assenyalant que el nivell social no és una raó determinant en les desigualtats en la càrrega global de treball entre dones o homes entre si. En canvi, al contrari, si els valors s'allunyen de la unitat, estaran assenyalant que el nivell social és una variable significativa que contribueix a la desigualtat en l'ocupació en els diferents treballs entre les persones del mateix sexe.

La taula 3.6. recull els valors dels indicadors i dels índexs de desigualtat en la realització de treballs

per dones i homes segons el nivell social corresponent als anys 1990 i 2000. En els gràfics 3.9. i 3.10. es representen independentment les situacions de les dones i dels homes per als anys 1990 i 2000, respectivament, i en el gràfic 3.10. es compara la situació de dones i homes per a l'any 2000. Els indicadors es representen en els eixos radials i el valor de l'índex ve determinat per l'àrea de la figura formada a partir dels indicadors.

Si es comparen, en primer lloc, els índexs del 1990 i el 2000, s'observa que per ambdós sexes el valor dels índexs presenta algun increment, major augment dels homes tant en termes absoluts com relatius (taula 3.2., gràfics 3.9. i 3.10.). Això, en principi, expressaria que les desigualtats segons nivell social entre els homes en la realització dels treballs en els anys considerats, disminuirien en una proporció més gran que les dones. Malgrat tot, el més significatiu no són els canvis experimentats per cada sexe entre 1990 i 2000, sinó les importants diferències

Taula 3.6. Indicadors i índexs de desigualtat en la realització de treballs segons nivell social per a dones i homes

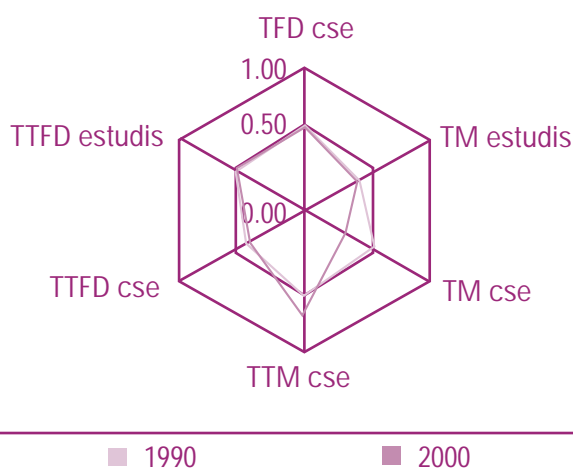
	2000		1990	
	Indicadors dones	Indicadors homes	Indicadors dones	Indicadors homes
Desigualtat en l'ocupació en TFD segons cat. socioeconòmica	0,48	0,73	0,44	0,32
Desigualtat en l'ocupació en TM segons nivell d'estudis	0,36	0,65	0,37	0,68
Desigualtat en ocupació en TM (amb menors) segons cat. socioeconòmica	0,56	0,74	0,39	0,76
Desigualtat en temps de TM segons cat. socioeconòmica	0,79	0,87	0,92	0,99
Desigualtat en temps de TFD segons cat. socioeconòmica	0,59	0,80	0,47	0,61
Desigualtat en temps de TFD segons nivell d'estudis	0,57	0,73	0,60	0,65
Índex	0,32	0,57	0,27	0,44

que es presenten entre dones i homes: l'índex dels homes quasi duplica el de les dones cada any (taula 3.2. i gràfic 3.11.). Fet que mostra com les desigualtats en la realització dels diferents treballs segons nivells socials afecta més fortament a les dones. Una informació més detallada de la situació s'obté a partir dels diversos indicadors. Sembla raonable analitzar en conjunt els tres indicadors de treball familiar domèstic i, a continuació, els tres que fan referència a treball de mercat.

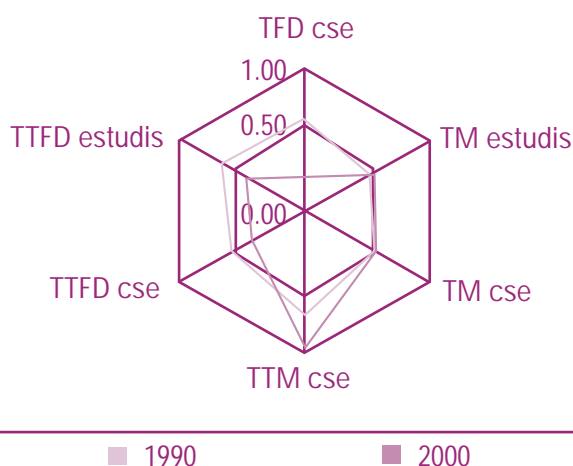
Si s'observen els resultats per a l'any 2000, el primer indicador assenyalava una diferència important

entre les dones de diferent categoria socioeconòmica en la realització del treball familiar domèstic almenys a temps complet. Les de nivell alt que estan ocupades en l'activitat només són un 48% de les de nivell baix. Ara bé, els dos últims indicadors de temps dedicat en aquesta activitat, són una mica més elevats. Això representa que amb relació al temps de treball les dones de diferent nivell social són una mica més "iguals" que en l'ocupació en les condicions assenyalades: les dones de nivell social alt dediquen al treball familiar domèstic aproximadament el 58% del temps que dediquen les dones de nivell social baix. No obstant això, és important fer notar que si

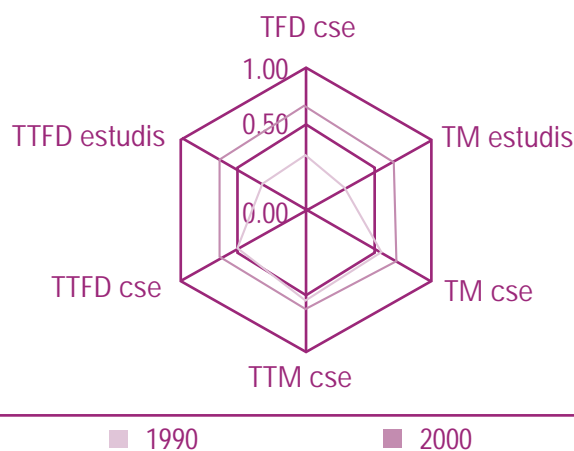
Gràfic 3.9. Desigualtat en la realització de treballs segons nivell social de dones, 1990-2000

Gràfic 3.10. Desigualtat en la realització de treballs segons nivell social d'homes, 1990-2000

Gràfic 3.11. Desigualtat en la realització de treballs segons nivell social de dones i homes, 2000

entre 1990 i 2000 els tres indicadors assenyalats no han variat significativament, és perquè tant l'ocupació com la dedicació en temps de totes les dones –les de nivell social alt i les de nivell social baix– ha disminuït. En el cinquè indicador, de temps dedicat al treball familiar domèstic segons categoria socioeconòmica, l'increment ha estat més significatiu (de 0,47 a 0,59), ja que la reducció d'hores de treball de les dones de categoria alta ha estat proporcionalment força més gran que la reducció de les dones de categoria baixa. Fet que assenyalava que quan les dones es van incorporant al treball de mercat, les de categoria alta, en relació amb les de categoria baixa, redueixen força més –tant en termes absoluts com relatius– el seu temps de dedicació al treball familiar domèstic. Aquest resultat no sorprèn: els majors salaris de les dones de categoria socioeconòmica alta –a més de probablement rendes familiars més elevades– els permetran substituir una més gran quantitat de treball familiar domèstic per béns i serveis adquirits al mercat.

cosa reflecteix que ni el nivell d'estudis ni la categoria socioeconòmica són variables molt significatives per als homes en la realització de treball familiar domèstic. En segon lloc, tant l'ocupació com les hores de dedicació al treball familiar domèstic, presenten increments importants entre 1990 i 2000. La raó és doble: es redueix l'ocupació i la dedicació dels homes de categoria socioeconòmica baixa i augmenta la dels homes de categoria alta. En definitiva, els homes es presenten com molt més "iguals" que les dones amb relació al nivell social en la realització del treball familiar domèstic. No obstant això, també en aquest cas cal recordar que els indicadors d'igualtat no informen dels valors absoluts. De fet, els homes dels diferents nivells socials són més iguals senzillament perquè tots ells dediquen molt poc temps al treball de la llar. Per exemple, per a l'any 2000, el primer indicador, de desigualtat en l'ocupació en treball familiar domèstic segons categoria socioeconòmica, dóna un valor de 0,48 per a les dones, obtingut a partir d'una taxa d'ocupació del 25% de les dones de categoria alta i una taxa del 52% de les dones de categoria baixa. En canvi, el mateix indicador per als homes presenta un valor de 0,73, però obtingut a partir d'una taxa del 4,6% dels homes de categoria alta i d'una taxa del 6,3% dels de categoria baixa.

Els mateixos tres indicadors –referits a treball familiar domèstic– per al cas dels homes presenten algunes característiques diferents als de les dones. En primer lloc, són força més elevats que els de les dones, en particular els corresponents a l'any 2000; la qual

En relació amb l'ocupació en el treball de

mercat, la variable que es mostra més significativa, particularment per a les dones, és el nivell d'estudis: només estan ocupades al mercat un 36% de les dones d'estudis baixos en relació amb les dones d'estudis alts. Podria suposar-se que això mostra les diferències entre les dones de diferents generacions –un efecte edat– però llavors, l'indicador hauria de presentar algun increment entre 1990 i 2000, i, de fet, quasi no ha variat. Això no obstant, en l'ocupació en relació a la categoria socioeconòmica amb presència de menors, l'indicador experimenta un fort increment des de 1990. Aquest canvi té la causa tant en una reducció de la taxa d'ocupació de les dones de categoria alta, com en un increment de la taxa de les dones de categoria baixa.

Ara bé, en el quart indicador referit a temps de treball dedicat al mercat, s'observa el procés contrari: disminueix entre 1990 i 2000. Aquesta reducció es deu -al contrari de l'anterior- a un increment de les hores de dedicació de les dones de categoria alta, simultani a una reducció de les hores de les dones de categoria baixa. En resum, les dones de diferent categoria socioeconòmica es fan més "iguals" quant a la seva ocupació al mercat però més "desiguals" en relació amb les seves hores de dedicació. Tot i això, l'indicador de dedicació de temps al treball de mercat és el que presenta el valor més gran de tots. Segurament, la raó caldria cercar-la -com s'ha dit anteriorment- en la dificultat de decidir sobre les hores de treball, ja que vénen molt determinades pel lloc de treball.

Per als homes, els tres indicadors referits al treball de mercat, ofereixen valors força més elevats que els respectius per a les dones; i es mantenen estables entre 1990 i 2000, a excepció del referit a temps de treball segons categoria socioeconòmica, que presenta una reducció. Les raons d'aquest canvi

són anàlogues a les de les dones: un increment en el temps de treball dels homes de categoria alta i una disminució en el temps de treball dels homes de categoria baixa. Ara bé, els valors més elevats per als homes dels indicadors de treball de mercat, al contrari del que succeïa en el treball familiar domèstic, amaguen taxes d'ocupació més elevades que les respectives de les dones. Això significa que els homes són més "iguals" entre si que les dones amb relació al treball de mercat, a més és major la seva dedicació a l'activitat.

En conseqüència, per a les dones, el nivell social és una variable determinant en la realització de treballs. Les dones de nivell social baix estan més ocupades i realitzen molt més treball familiar domèstic que les dones de nivell alt. En canvi, quant al treball de mercat, la relació és la contrària: les dones de nivell social alt tenen una ocupació i dedicació més elevada que les de nivells baixos. Els homes per la seva banda, mantenen la mateixa tendència que les dones, però amb valors dels indicadors –tant de treball de mercat com de treball familiar domèstic– força més elevats. És a dir, la variable nivell social no és un factor tan determinant en els homes per a la realització de treballs.

3.6. Recapitulació

Tot i poder semblar reiteratiu, és important recordar, que el valor resultat dels índexs està condicionat per una sèrie de factors, que afecten tant la selecció dels indicadors (limitacions en la informació) com les decisions sobre la seva ponderació (s'ha assignat a tots el mateix valor) o la seva estandardització (entre determinats valors de referència). A més, en alguns casos, s'han valorat positivament aspectes com ara l'ocupació a temps complet o una major dedicació en hores al treball de mercat; qüestions que no neces-

sàriament s'han de valorar com desitjables, ja que la seva valoració dependrà, entre d'altres coses, dels nivells salarials o de l'organització global del temps.

Amb relació als problemes de disponibilitat d'informació, cal destacar un fet, que segurament no és casual; els àmbits en què la informació que ofereix per l'ERB és més limitada, són exactament els mateixos per als quals encara no hi ha informació comparable de la Unió Europea: salaris i temps de treball, en particular, temps de treball familiar domèstic. Segurament, les raons poden ser diverses; o bé dificultat d'obtenir informació fiable, o bé l'escàs interès de recollir la informació.

En qualsevol cas, malgrat les limitacions assenyalades, els resultats obtinguts es mostren força acceptables per oferir un panorama de la situació en relació amb el treball de dones i homes a la ciutat de Barcelona, per orientar polítiques adequades per aconseguir una major qualitat de vida per a totes i tots, i per poder realitzar –a través dels índexs

i indicadors– un seguiment dels resultats.

La taula 3.7. recull els valors de tots els índexs desenvolupats i calculats anteriorment. L'anàlisi dels índexs de desigualtat permet observar les exagerades diferències en el comportament de dones i homes en el treball familiar domèstic amb relació al treball de mercat. Un valor de 0,49 per a l'any 2000 de l'índex de desigualtat en el treball de mercat expressa un cert grau de "igualtat" entre dones i homes en aquesta activitat. En canvi, un valor de 0,08 per l'any 2000 de l'índex de desigualtat en el treball familiar domèstic, expressa una quasi total desigualtat entre ambdós sexes en el treball desenvolupat a la llar. En conseqüència, una primera conclusió, és que la principal desigualtat es dona en treball familiar domèstic.

L'índex de desigualtat en la càrrega global de treball, encara que ha experimentat un increment en els anys considerats, es manté en valors molt baixos. Això ratifica la conclusió anterior: quan es considera el treball familiar domèstic, la desigualtat entre sexes

Taula 3.7. Índexs de treball

	1990	2000
ÍNDEXS DE DESIGUALTAT ENTRE DONES I HOMES		
1. Índex de desigualtat en la realització de treball de mercat	0,48	0,49
2. Índex de desigualtat en la realització de Treball Familiar Domèstic	0,06	0,08
3. Índex de desigualtat en la realització global de treball	0,08	0,17
ÍNDEXS D'INTEGRACIÓ DE DONES I HOMES		
1. Índex d'integració de les dones en treball de mercat	0,14	0,20
ÍNDEXS DE DIFERÈNCIA I DE DESIGUALTAT PER A DONES I HOMES		
1. Índex de diferència de dones segons el cicle vital	0,34	0,31
2. Índex de diferència d'homes segons el cicle vital	0,69	0,64
3. Índex de desigualtat de dones segons el nivell social	0,27	0,32
4. Índex de desigualtat d'homes segons el nivell social	0,44	0,57

és notable. Però, a més, aquest índex permet aventurar altres observacions. El baix valor expressa que les dones assumeixen, en proporció força més gran que els homes, la realització simultània d'ambdós treballs, la qual cosa mostraria el nou model de "doble presència" de les dones en el treball. En el cas dels homes, el model masculí més tradicional es manté d'una sola presència en treball de mercat.

En definitiva, la pauta cultural que estableix la divisió dels treballs per sexe, segueix socialment vigent i la distribució més o menys equitativa d'ambdós treballs entre dones i homes està encara molt lluny d'aconseguir-se. No obstant, les dones s'han anat integrant en el treball de mercat, en canvi, els homes no han realitzat el mateix procés, i el treball familiar domèstic continua essent un "assumpte de dones". D'aquí que, la idea més o menys acceptada que "les coses estan canviant", cal matisar-la: el canvi que s'ha produït ha estat motivat fonamentalment pel canvi de comportament de les dones, amb tot el que això implica de "càrrega de treball", però els homes com a grup humà no han assumit que l'atenció de les persones també és assumpte d'ells.

El valor baix de l'índex d'integració de les dones en treball de mercat -menor que el de desigualtat en treball de mercat en relació als homes- expressa les diferències importants que encara es mantenen respecte a la situació de les dones dels països de la Unió Europea. És important aquesta referència, perquè una part significativa d'aquestes diferències segurament està relacionada amb les diferents polítiques socials i d'ocupació implementades en els diversos països.

Finalment, els índexs referits a diferències en el cicle vital i desigualtats segons nivell social, ofereixen informació que amplia i complementa l'anterior.

En relació amb el primer, els índexs mostren una gran estabilitat al llarg de la dècada per part dones i homes respectivament, però una gran diferència entre ambdós sexes. Cada any, l'índex masculí duplica el femení. Això, en definitiva, fa palès que dones i homes presenten un comportament molt diferenciat en la realització dels treballs al llarg del cicle vital. Ells són molt més "iguals" en les diferents etapes de la vida, sense assumir clarament en la vida adulta el que és l'atenció d'altres persones i les diferents responsabilitats a la llar. En canvi, elles són molt "diferents", particularment en el treball de la llar, quan deixen enrere les etapes més joves i s'introdueixen en la vida adulta assumeixen i donen resposta a les necessitats de cura de les persones de la llar; la qual cosa d'algun manera, reflecteix la valoració que fan les dones de l'atenció de la vida humana. Aquestes diferències al llarg del cicle vital, mostren d'on provenen bàsicament les desigualtats entre dones i homes en la realització dels diferents treballs assenyalades pels índexs anteriors.

Els índexs de desigualtat segons nivell social mostren una situació anàloga a l'anterior pel que fa a la relativa estabilitat en els anys considerats, però també diferències significatives entre ambdós sexes. Els valors assenyalen que, en definitiva, dones i homes presenten un comportament molt diferenciat en la realització dels treballs d'acord amb el nivell social. Independentment del grup social al qual pertanyen, ells són molt més "iguals" que les dones, la qual cosa reflecteix la rellevància del gènere com a determinant de la desigualtat en el treball entre dones i homes: els homes com a grup humà –al contrari que les dones– tenen un comportament respecte el treball que ve determinat per la seva condició d'homes més que per qualsevol altra situació o característica social.

En definitiva, els resultats d'aquest estudi indi-

canquen on es focalitzen els principals problemes que impedeixen una participació més equitativa entre dones i homes en els diversos treballs. I, per tant, per on haurien d'orientar-se les polítiques, si l'objectiu és una major qualitat de vida per a tots i totes. Tenint en compte que la participació de les dones en el mercat de treball no podrà tenir característiques anàlogues a la dels homes mentre aquests darrers no assumeixin la seva responsabilitat en l'atenció de la persones a la llar, sembla més o menys clar que, tot en conjunt,

requereix, a mig termini, una organització social de temps i treballs diferent de l'actual. D'aquí la importància de començar a implementar polítiques públiques que apuntin a aquest objectiu més a llarg termini i no tant sols posar en marxa determinats serveis socials, com a serveis de llars d'infants –també necessaris– que finalment comparteixen amb les dones les tasques de cura, però que consoliden el model de "doble presència" per a les dones i el de "uni-presència" per als homes.

